

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Katedra politologie

Politická kultura v Africe: Příklad Botswany

Bakalářská práce

Autor:	Jan Jůza
Studijní program:	B6701 Politologie
Studijní obor:	Politologie
Vedoucí práce:	Mgr. Jan Prouza Ph.D.

Hradec Králové, 2016



Zadání bakalářské práce

Autor: Jan Jůza

Studium: F12440

Studijní program: B6701 Politologie

Studijní obor: Politologie

Název bakalářské práce: **Politická kultura v Africe: Případ Botswany**

Název bakalářské práce AJ: Political culture in Africa: The Case of Botswana

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce se bude věnovat politické kultuře v Botswanské republice. Politická kultura je fenomén, který v současné době opět získává na důležitosti a ve specifickém africkém kontextu se jedná o téma více než zajímavé. Práce bude rozdělena na tři kapitoly. První představí teoretická východiska konceptu politické kultury. Poté se bude zabývat historií a aktuální situací v Botswanské republice. Třetí kapitola se bude věnovat politické kultuře v tomto státě. Cílem práce je charakterizovat politickou kulturu v Botswaně a demonstrovat, že politická kultura je velmi důležitou součástí politického systému. Jako výzkumná metoda bude použita jedinečná případová studie.

Almond, Gabriel A. 1956. Comparative political systems. *The Journal of politics* 18, č. 3. 391 – 409.
Almond, Gabriel A. a Verba, Sidney. 1963. *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. Princeton: Princeton University Press.
Gapa, Angela. 2013. *Escaping the Resource Curse: The Sources of Institutional Quality in Botswana*. Florida International University. FIU Electronic Theses and Dissertations. Dissertation.
Pye, Lucian W. a Verba, Sidney. 1965. *Political Culture and Political Development*. Princeton: Princeton University Press.
Skovajsa, Marek. 2014. Politologický koncept politické kultury a jeho využití v české historiografii. *HOP. Historie - Otázky – Problémy* 6, č. 1, 9 – 21.

Garantující pracoviště: Katedra politologie,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Jan Prouza, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 17.9.2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval pod vedením vedoucího bakalářské práce samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 20. 7. 2016

.....

Podpis

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval Mgr. Janu Prouzovi Ph.D. za odborné vedení bakalářské práce a také svým rodičům za nekonečnou trpělivost.

Anotace

Jůza, Jan. 2016. *Politická kultura v Africe: Příklad Botswany*. Hradec Králové: Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové. Bakalářská práce.

Bakalářská práce se bude věnovat politické kultuře v Botswanské republice. Politická kultura je fenomén, který v současné době opět získává na důležitosti a ve specifickém africkém kontextu se jedná o téma více než zajímavé. Práce bude rozdělena na tři kapitoly. První představí teoretická východiska konceptu politické kultury. Poté se bude zabývat historií a aktuální situací v Botswanské republice. Třetí kapitola se bude věnovat politické kultuře v tomto státě. Cílem práce je charakterizovat politickou kulturu v Botswaně a demonstrovat, že politická kultura je velmi důležitou součástí politického systému. Jako výzkumná metoda bude použita jedinečná případová studie.

Klíčová slova: politická kultura, Botswana, Afrika

Annotation

Jůza, Jan. 2016. *Political culture in Africa: The Case of Botswana*. Hradec Králové: Faculty of Arts, University of Hradec Králové. Bachelor Degree Thesis.

The bachelor degree thesis will focus on political culture in the Republic of Botswana. Political culture is the phenomenon which gains still more importance nowadays and the topic is more than interesting in the specific African context. Thesis will be divided into three chapters. First it will introduce theoretical basis for the concept of political culture. Then it will deal with history and current situation in the Republic of Botswana. The third chapter will focus on the political culture in Botswana. The thesis main aim is to characterize the political culture in Botswana and demonstrate that the political culture is very important part of the political system. The unique case study will be used as a method.

Key words: political culture, Botswana, Africa

Obsah

Úvod	2
1. Teorie politické kultury	8
1.1 Co to je politická kultura?	9
1.2 Dílo Gabriela A. Almonda a Sidneyho Verby – <i>The Civic Culture</i>	11
1.3 Výzkum politické kultury po knize <i>The Civic Culture</i> ...	18
1.4 Teorie politické kultury v subsaharské Africe	19
2. Botswanská republika	22
2.1 Politická historie Botswany	22
2.2 Demokratizační proces v Botswaně	27
2.3 Současné botswanské problémy	29
2.4 Základní informace a aktuální situace v Botswaně	31
3. Politická kultura v Botswaně	33
3.1 Informace o výzkumu	33
3.2 Testování hypotéz	35
3.2.1 Hypotéza 1	35
3.2.2 Hypotéza 2	38
3.2.3 Hypotéza 3	40
Závěr	43
Prameny a literatura	48
Prameny – Internetové zdroje	48
Literatura	50
Přílohy	53

Úvod

Proč zkoumat politickou kulturu v Africe? Může takový výzkum nějakým způsobem přispět k politologickému bádání? Již Gabriel Almond v roce 1956 ve své eseji *Comparative Political Systems*¹ naznačil, že klasifikace politických systémů není dostatečná. V tomto ohledu zmiňoval zejména preindustriální oblasti mimo evropské a americké území, mezi které lze bezesporu zařadit i Afriku. Jeho výzkum tak stále slouží k diskuzi ohledně užitečnosti sociologického konceptu, který přináší základní rozdíly mezi politickými systémy.

Tato práce s touto myšlenkou koresponduje a rozvíjí ji v kontextu třetího největšího kontinentu na světě. Mueni wa Muiu a Guy Martin ve své knize *A New Paradigm of African State*² píší, že Afrika je velice rozmanitý kontinent, co se týče kultury, třídy, rodu, náboženství, etnicity a rasy. Především subsaharská Afrika, na kterou se tato práce zaměřuje, je západními médii vyobrazována jako beznadějná a chudá oblast, která může přežít pouze za pomoci Západu a kde výjimku tvoří pouze Jihoafrická republika. Autoři knihy také zmiňují, že zkoumání afrických států s využitím západního konceptu studia a v kontextu původních politických institucí i kultury vede k nelichotivému obrazu Afriky. Kromě toho většina výzkumů předpokládá, že jedinou cestou k rozvoji je pro africké státy westernizace. Muiu a Martin s tím však nesouhlasí a naznačují, že Afrika musí být chápána ve svých specifických souvislostech. V souladu s tímto odstavcem tento text rozpracovává danou problematiku a usiluje o nalezení odpovědí na následující otázky.

¹ Almond, Gabriel A. 1956. Comparative political systems. *The Journal of politics* 18, č. 3. 391–409.

² Muiu, Mueni wa a Martin Guy. 2009. *A New Paradigm of the African State*. New York: Palgrave Macmillan US.

Cílem práce je odpovědět na výzkumnou otázku:

- 1) Jaký charakter má politická kultura v Botswaně?

Kromě toho text generuje i odpovědi na další otázky:

- 2) Co je to politická kultura?
- 3) V jakém stavu se nachází výzkum politické kultury, když od vzniku klíčové knihy *The Civic Culture (1963)* uběhlo přes padesát let (tedy více než mnoho afrických států včetně Botswany získalo nezávislost)?
- 4) Jaké rozdíly existují ve výzkumu africké politické kultury oproti té evropské?

Odpovědi na výzkumné otázky a testování hypotéz je vypracováno za pomoci kvalitativní metody jednopřípadové studie a analytickým vyhodnocením šetření výzkumnické sítě Afrobarometer³. Proč je vybrána právě tato metoda? Předmětem výzkumu případové metody by měl být obecný fenomén, jehož povahu je nutné prozkoumat. Oním fenoménem je v této práci specifická politická kultura v Botswaně. Případová studie pomáhá řešit to, že většina sociálně-vědních konceptů (jako demokracie, moc či politická kultura) se vyznačuje obtížnou měřitelností (Drulák 2008: 84). Z povahy tohoto výzkumu se bude jednat o jedinečnou případovou studii, která nemá ambice přispět k prohloubení poznání jiných fenoménů či zobecňování tohoto konkrétního případu na ostatní (Drulák 2008: 34).

Struktura práce vychází z různých teoretických konceptů. Na politický systém je v této práci nahlíženo z pohledu Davida Eastona a jeho díla *The Political System: An Inquiry into the State of Political*

³ Podrobně ve třetí kapitole.

*Science*⁴. Nejznámější a nejdůležitější prací o samotné politické kultuře je *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*⁵ od Gabriela Almonda a Sidneyho Verby. Jelikož tato práce vyšla v roce 1963, kdy ještě mnoho afrických států včetně Botswany nezískalo svoji nezávislost, je nutné tento teoretický koncept doplnit o další, které používají odlišný časový i geografický rozsah, který je rozšířen i na státy subsaharské Afriky.

Botswana je vybrána jako jednopřípadová studie z mnoha důvodů. Komparativní studie politických kultur v knize *The Civic Culture* obsahovala pět demokracií, které autoři vybrali tak, že tyto státy reprezentovaly širokou škálu politicko-historických zkušeností (Almond, Verba 1963: 35). Jinak tomu není ani u této práce, protože i Botswana má svoji specifickou historii. Dalšími faktory jsou, že Botswana je podle indexu Freedom House (Freedom House 2016) jednou z nejstabilnějších demokracií v subsaharské Africe, dokázala se vyhnout následkům teorie ropného prokletí⁶ (v případě Botswany jde o bohatství na diamanty) i holandské nemoci⁷ (Gapa 2013: 5–6). Nejdůležitějším důvodem výběru je poměrně homogenní etnické složení obyvatelstva. Tswanové tvoří 79 % obyvatel této země

⁴ Easton, David. 1953. *The Political System: An Inquiry into the State of Political State*. New York: Alfred Knopf.

⁵ Almond, Gabriel A. a Verba, Sidney. 1963. *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.

⁶ Teorie ropného prokletí vysvětluje, že nezáleží pouze na celkovém bohatství země, ale také na způsobu, jakým bylo bohatství dosaženo. Konkrétně vyvozuje, že přítomnost velkého nerostného bohatství snižuje pravděpodobnost demokracie (Dočekalová et. al. 2010: 35).

⁷ Holandská nemoc (Dutch Disease) je označení paradoxu, kdy zisky z komodit s nízkou přidanou hodnotou vedou k zhodnocení měny, což může způsobit obtíže „tradičním“ domácím exportním odvětvím, a později negativně ovlivnit strukturu exportu ve prospěch surovin a polotovarů (Durčáková; Mandel 2016: 273). Termín použil poprvé v roce 1977 deník *The Economist* při popisu problémů nizozemského hospodářství v důsledku nalezení ložisek zemního plynu (*The Economist* 1977).

(Ministerstvo zahraničí ČR 2016) ⁸ a to umožňuje získání méně zkreslených závěrů oproti státům, které jsou etnicky více rozmanité.

Text je rozdělen na tři hlavní kapitoly. První čítá hned čtyři podkapitoly, které se věnují teoretickým konceptům politické kultury. Postupně představí výzkum teorie politické kultury před vydáním knihy *The Civic Culture* a interpretaci konceptu politické kultury právě od Almonda a Verby. Další je o nastupujících autorech a výzkumu politické kultury po vydání této knihy. Ta čtvrtá již představuje teoretické koncepty z afrického prostředí. Poslední podkapitola pak uvádí tuto problematiku do afrických podmínek.

Poté, co práce představí teoretický rámec, zabývá se Botswanskou republikou. Tato kapitola popisuje politickou historii státu, současnou politickou a ekonomickou situaci v zemi, ale i problémy, se kterými se stát potýká. Tato část je důležitá vzhledem k následující a poslední části, která zkoumá politickou kulturu v Botswaně.

Třetí kapitola se již zcela věnuje politické kultuře v Botswaně. První podkapitola je zaměřena na informace o dotazníkovém šetření v Botswaně, které je v této práci použito. Další části se věnují hypotézám, které jsou postupně vysvětleny a ověřovány v návaznosti na hlavní výzkumnou otázku.

Jedná se o následující hypotézy:

- (1) Politická kultura v Botswaně se projevuje vysokou důvěrou obyvatel v demokracii i politické instituce.
- (2) Politická kultura v Botswaně se projevuje aktivní participací obyvatel v politických institucích.

⁸ Údaje na oficiálních stránkách botswanské vlády bohužel nebyly k nalezení.

(3) Politická kultura v Botswaně se projevuje všeobecným zájmem obyvatel o politiku a vysokým indexem⁹ vnímání korupce.

Závěr nakonec shrnuje veškeré poznatky práce. Zhodnotí, zda se podařilo splnit cíle a pokud ne, tak jaké byly příčiny neúspěchu. Uvede odpovědi na výzkumné i doplňující otázky z úvodu a vysvětlí, jak dopadlo ověřování hypotéz. Tyto výsledky následně představí a v návaznosti na ně navrhne možnosti dalšího výzkumu této oblasti politické vědy.

Práce čerpá zejména z anglofonní literatury. Pokud jde o teoretickou část, klíčovým zdrojem je pro tento text *The Civic Culture*, od autorů Almonda a Verby. Kniha vychází z textu *Comparative Political Systems* od Gabriela Almonda. Další důležitou citovanou knihou je *Political Culture and Political Development* od autorů Luciana Pye a Sidneyho Verby.

Část věnující se politické kultuře v Africe čerpá z knih Patricka Chabala *Africa Works: Disorder as Political Instrument*, kterou napsal s Jean-Pascalem Dalozem a *Africa: The Politics of Suffering and Smiling*, kterou již napsal sám. Jsou zde citováni i další autoři, kteří se této problematice věnují.

Dále jsou použity články z odborných politologických časopisů, aktuální informace ze zpravodajských serverů, informace z oficiálních internetových stránek Ministerstva zahraničí ČR apod. V praktické části je využit kvantitativní průzkum od výzkumnické sítě Afrobarometer, který slouží jako odrazový můstek pro odpovědi na stanovené hypotézy a hlavní výzkumnou otázku. Pokud jde o samotnou interpretaci, jsou použity rozličné zdroje, které práce používá jako základ pro další argumentaci.

⁹ Škála od 0 do 100. Vyšší index znamená menší množství vnímané korupce (Transparency International 2016).

V České republice se tématu politické kultury nejvíce věnuje doc. PhDr. Marek Skovajsa, PhD., který napsal knihu *Politická kultura: přístupy, kritiky, uplatnění ve zkoumání politiky*¹⁰, vydanou v roce 2006. V této práci však není tato publikace citována, protože ve své knize vychází zejména z publikace *The Civic Culture*, která je opěrným bodem teoretické části textu. Dalším autorem věnující se tomuto tématu v českém prostředí je PhDr. Petr Skalník, CSc., který v roce 2004 editoval publikaci *Politická kultura: antropologie, sociologie, politologie*¹¹. Již z názvu je patrné, že je v knize tento fenomén zkoumán interdisciplinárně. Další literatura se tématu politické kultury věnuje už spíše pouze okrajově.

Pokud jde o zkoumání politické kultury v Africe, mezi nejvýznamnější české výzkumníky patří PhDr. Petr Skalník, CSc., který ve svém článku *Politická antropologie a současná Afrika aneb Jak mohou náčelnictví přispět k rozvoji demokracie?*¹² zmiňuje termín politická kultura. Až na tuto světlou výjimku to v české odborné veřejnosti není často reflektované téma a to je také jeden z hlavních důvodů, proč se práce o toto téma zajímá.

¹⁰ Skovajsa, Marek. 2006. *Politická kultura: přístupy, kritiky, uplatnění ve zkoumání politiky*. Praha: Karolinum.

¹¹ Skalník, Petr, ed. 2004. *Politická kultura: antropologie, sociologie, politologie*. Praha: Set out.

¹² Skalník, Petr. 2006. Politická antropologie a současná Afrika aneb Jak mohou náčelnictví přispět k rozvoji demokracie? In: *Kongres českých politologů*. Olomouc 8. – 10. 9. 2006. Ed. Jan Němec a Markéta Šuštková. Praha Olomouc: Česká společnost pro politické vědy, 495-506.

1. Teorie politické kultury

Tato kapitola se zabývá teoretickými koncepty politické kultury. Jak již bylo zmíněno v úvodu, tato část práce odpovídá na otázku, co je to politická kultura, v jaké fázi se nachází výzkum tohoto konceptu v současnosti a jaké jsou specifika ve výzkumu politické kultury v Africe.

Termín „politická kultura“ byl zaveden výzkumníky Almondem a Verbou poprvé v roce 1963 v knize *The Civic Culture*, proto tato práce pohlíží na tuto knihu jako na jakési pomyslné dělítko ve výzkumu politické kultury. Právě z tohoto důvodu se první podkapitola věnuje pracím, které se zabývaly politickou kulturou ještě před vydáním této knihy a sloužily jako východí k sepsání této klíčové publikace.

Druhá podkapitola stručně představuje dílo Almonda a Verby *The Civic Culture* a pokouší se interpretovat jejich přelomový koncept politické kultury.

Třetí podkapitola se v krátkosti věnuje vybraným výzkumům politické kultury po vydání této knihy. Samozřejmě nelze zmínit všechny navazující výzkumy, proto jsou vybrány ty, které jsou nejvíce inovativní a ty, které se blíže vztahují k cílům této práce. Tato celá kapitola je zároveň východím bodem pro další podkapitolu, která se sice také zabývá politickou kulturou, ale ve specifickém africkém prostředí.

Specifika afrického kontextu popisuje čtvrtá podkapitola. Jsou zde vybrány další poznatky, které by měly usnadnit pochopení závěrečné interpretace této práce. Je to zároveň i poslední část představení teoretického konceptu politické kultury.

V této práci, která má daný rozsah, nelze podrobněji popsat každou zmíněnou teorii podrobněji (možná až na knihu *The Civic*

Culture), proto jsou vybrány zejména ty aspekty, které pasují do celkového rámce práce a přináší odpovědi na otázky zmíněné v úvodu.

1.1 Co to je politická kultura?

Pojem „politická kultura“ poprvé použil v roce 1956 Gabriel A. Almond ve své krátké eseji *Comparative Political Systems*. O sedm let později, v návaznosti na tento text napsal ve spolupráci se Sidneym Verbou knihu *The Civic Culture*, která se stala přelomovou ve zkoumání konceptu politické kultury. A co to politická kultura vlastně je? Existují ještě nějaké jiné definice, které vznikly před publikací této knihy? Na tyto otázky odpovídá právě tato podkapitola.

Almond ve svojí práci nastínil myšlenku, že dynamiku politického života nelze pochopit pouze na základě právního vymezení institucí nebo jednání významných jednotlivců a skupin, ale že je třeba věnovat se i představám, hodnotám, normám, pocitům a dalším subjektivním orientacím občanů k politice v jejích nejrůznějších podobách (Skovajsa 2014: 10).

Almond reagoval hlavně na nedostačující klasifikaci politických systémů, kde existující strukturální klasifikace jako demokracie – diktatura, parlamentní – prezidentské systémy, dvoustranické – vícestranické systémy ztrácejí svoji roli. Tím měl na mysli použití v naprosto odlišných politických systémech, zvláště preindustriálních oblastí. Měly by být tedy vytvořeny i jiné cesty klasifikace politických systémů a Almond jednu z takových cest navrhuje (Almond 1956: 392).

Vytvořil čtyř-složkovou klasifikaci politických systémů: *angloamerický* (zahrnující některé členské státy Commonwealthu),

kontinentálně evropský (kromě Skandinávie a zemí Beneluxu, které kombinují znaky jak kontinentální evropského, tak i angloamerického systému), *preindustriální* či *částečně průmyslové* (systémy mimo evropsko-americkou oblast) a *totalitní* politické systémy. Této klasifikaci sám vyčítá, že nezahrnuje úplně všechny systémy. Na druhé straně je to nový pohled s využitím sociologického konceptu, který odkrývá základní rozdíly mezi politickými systémy (Almond 1956: 392–393).

V návaznosti na to Almond uvádí koncept politické kultury, při kterém vychází z práce Parsona a Shila¹³, kteří tvrdí, že orientace vůči *politics*¹⁴ obsahuje tři složky: poznávací, afektivní a evaluativní. Každý politický systém je zakořeněn s těmito konkrétními schématy orientací vůči politickému jednání. Politická kultura se nemusí shodovat s daným politickým systémem a společností. Politická kultura také neznamená to samé, co kultura obecně, ačkoliv je jí podobná (Almond 1956: 396).

Almond považuje koncept politické kultury z mnoha důvodů za užitečnější než pojmy ideologie či politická strana. Ideologie podle něj znamená systematické a explicitní formulace obecných orientací k *politics*, které uzavírají cestu ke specifičnosti. Pojem politická

¹³ Parsons, Talcott a Shils, Edward A. 1956. *Toward a General Theory of Action*. Cambridge, Mass.

¹⁴ Z důvodu snadnějšího pochopení této práce je nutné zmínit, že text pracuje s trojdimenzionálním rozdělením politiky (*polity – politics – policy*). Při překladu do češtiny jsou všechny dimenze překládány jako „politika“, proto jsou v této práci tyto termíny uváděny v anglické verzi. Je potřeba si uvědomit, že reálně působí tyto dimenze současně a společně. *Polity* je institucionální dimenzí politiky. Zahrnuje tedy ústavu, právní řád, tradici, instituce a další aspekty, které nastavují principy, v jakých probíhají vztahy mezi institucemi. *Politics* je procesuální dimenzí politiky. Aktéry tohoto procesu jsou jednotlivci, skupiny i státy (v mezinárodní rovině). V tomto procesu se formulují požadavky či rozhodnutí, ze kterých vzniká konkrétní *policy*. *Policy* je obsahovou dimenzí politiky. Jedná se o zákony, nařízení a ostatní výstupy, které se týkají přímo občanů (Dočekalová et. al. 2010: 57–59).

strana zase může, ale i nemusí být projevem politické kultury (Almond 1956: 397).

Podle Skovajsy (Skovajsa 2014: 10) byl koncept politické kultury důležitým článkem tehdy vlivné modernizační teorie, protože připouštěl, že „zaostalost“ určitých společností může být překonána proměnou jejich „kulturních vzorců“, která předchází proměně ekonomických a politických institucí. Tento koncept tedy tvoří liberální alternativu k marxismu, proti jehož tezi o ekonomické podmíněnosti idejí stavěl právě představu vzorců.

1.2 Dílo Gabriela A. Almonda a Sidneyho Verby – *The Civic Culture*

Tato podkapitola se věnuje výhradně dílu autorů Almonda a Verby *The Civic Culture*. Z již výše uvedených důvodů jsou zde představeny pouze hlavní myšlenky, a to zejména hlavní myšlenky obsažené v první kapitole, která se věnuje politické kultuře, a tím koresponduje s touto prací. Kniha *The Civic Culture* byla publikována v roce 1963 a od této doby nevznikla již žádná podobně stěžejní kniha na téma politické kultury. O následovnicích Almonda a Verby pojednává zejména další podkapitola. Jelikož je v předchozí podkapitole vysvětleno, co to politická kultura vlastně je, věnuje se práce nyní konceptu politické kultury, tak jak ho Almond s Verbou vytvořili. Pro snadnější pochopení a větší přehlednost této klasifikace jsou v této podkapitole použity jednoduché tabulky z knihy.

V komparaci politických kultur pěti různých států Almond s Verbou používají mnoho konceptů a klasifikací, které napřed definují. Mezi hlavní patří politická kultura, která se podle nich vztahuje ke specifické politické orientaci – přístupu k politickému systému a postojům vůči roli jedince v tomto systému. Politickou

kulturou autoři myslí takovou, jako je ta ekonomická či náboženská. Je to soubor orientací směrem ke zvláštnímu souboru společenských objektů a procesů. Výhodou konceptu politické kultury je to, že autoři mohou využívat celou soustavu antropologických, sociologických a psychologických přístupů, které dodávají jejich práci na rozmanitosti. Z konceptu „kultura“ používají autoři jen jeden z mnoha jejích významů. Je to psychologická orientace směrem k sociálním objektům. V návaznosti na to znamená politická kultura národa konkrétní rozdělování těchto vzorců směrem k politickým objektům (Almond, Verba 1963: 11–13).

Podle Almonda a Verby vyžaduje demokratická forma participativní demokracie odpovídající politickou kulturu. Problémy vznikají s přenášením demokratické politické kultury západních států do těch nově vznikajících, a to kvůli dvěma základním důvodům. První se zabývá samotnou podstatou demokratické kultury, která nelze snadno šířit, protože by bylo zapotřebí zcela změnit systém postojů, přesvědčení a názorů obyvatel daného státu, což je velice složité. Druhý problém spočívá v tom, že jsou tyto národy taženy směrem k technologickým a vědeckým revolucím, a tím pádem i směrem k technokratickému obrazu *polity*, který většinou vede k převaze té autoritářské (Almond, Verba 1963: 3–4).

Stejně jako stručná Almondova práce *Comparative Political Systems*, navazuje klasifikace typů politické orientace na práci Parsona a Shila. Jak je uvedeno v tabulce č. 1, politické orientace se dělí na *kognitivní* (znalost a důvěra v politický systém i jeho roli, úřady, vstupy i výstupy), *afektivní* (pocitová a emotivní orientace vůči politickému systému, jeho roli a osobám, které systém zastupují) a *evaluační* či hodnotící (úsudky a názory o politických objektech, které příznačně zahrnují kombinaci hodnotících kritérií s informacemi a pocity) (Almond, Verba 1963: 14).

Tabulka č. 1 (Almond, Verba 1963: 14): Dimenze politické orientace

	1.	2.	3.	4.
	politický systém jako celek	vstupy	výstupy	jedinec – politický aktér
kognitivní				
afektivní				
evaluační				

V klasifikaci objektů politické orientace autoři rozlišují čtyři typy. Prvním typem je *politický systém jako celek*. Ten obsahuje afektivní složku, jakou je patriotismus nebo alienace. Kognitivní a evaluační složka obsahuje „velikost“ a „sílu“ daného státu. *Polity* autoři rozlišují demokratickou, konstituční a socialistickou. Na druhém konci klasifikace rozlišují *jedince jako politického aktéra*. Třetím a čtvrtým typem jsou *vstupy* (inputs) a *výstupy* (outputs). Vstupy znamenají tok požadavků od společnosti do *polity* a přeměna těchto požadavků do směrodatných *policies*. Výstupy značí proces, kterým jsou tyto směrodatné *policies* aplikovány či vynucovány (Almond, Verba 1963: 14–15).

Podle tabulky č. 1 lze zařadit politickou orientaci jednotlivce, pokud se probádá následující:

- a. Jaké má jedinec povědomí o vlastním národu, politickém systému v obecných pojmech, jeho historii, ústavní charakteristice a podobně? Jaké jsou jeho pocity vůči těmto systémovým charakteristikám? Jaké má názory a úsudky o nich?

- b. Jaké má jedinec povědomí o strukturách a rolích různých politických elit či *policy* návrhů? Jaké jsou jeho pocity vůči strukturám, elitám a *policy* návrhům?
- c. Jaké má jedinec povědomí o prosazování *policy* a roli struktur či jedinců v těchto procesech? Jaké jsou v této věci jeho pocity a názory?
- d. Jak jedinec vnímá sebe sama jako člena politického systému? Jaké má jedinec povědomí o jeho právech, povinnostech a o možnostech zajistit si přístup k vlivu? Jak se cítí ohledně těchto schopností? Jaké normy participace či chování uznává, a poté používá ve vlastní formulaci svých politických úsudků (Almond, Verba, 1963: 16)?

Politická kultura je tvořena z rozdílných druhů orientací směrem k objektům (viz tabulka č. 1). V návaznosti na to tabulka č. 2 rozděluje politickou kulturu na 3 základní typy: parochiální, poddanskou a participační (Almond, Verba 1963: 16).

Tabulka č. 2 (Almond, Verba 1963: 15): Typy politické kultury

	politický systém jako celek	vstupy	výstupy	jedinec jako aktivní účastník
parochiální	0	0	0	0
poddanská	1	0	1	0
participační	1	1	1	1

Parochiální politická kultura je taková, kdy se orientace vůči čtyřem vymezeným politickým objektům blíží k nule. Podle autorů,

kteří vychází z knihy *Politics of the Developing Areas* (Almond, Colemand 1960) to jsou většinou africké kmenové společnosti a místní autonomní komunity. V těchto společnostech nejsou určeny žádné specializované politické role a nic se také od politického systému neočekává, tudíž zde centrum (většinou hlavní město a sídla politických institucí) nemá žádnou pravomoc.

Druhým hlavním typem je *poddanská* politická kultura, kde už lze pozorovat orientaci zejména k systému jako celku a výstupům tohoto systému. Poddanská orientace v politickém systému, který má vyvinuté demokratické instituce, je spíše afektivní a normativní než kognitivní.

Třetím hlavním typem je *participační* politická kultura. Je to taková kultura, kde se společnost přesně orientuje v politickém systému, v politických a administrativních strukturách i procesech. Jinými slovy, ve vstupech i výstupech takového systému. Jednotliví členové takové politické kultury hrají aktivní roli v tomto systému – participují (Almond, Verba 1963: 16–18).

Tato klasifikace však nepředpokládá, že jedna orientace nahrazuje druhou. Tyto typy se ale vzájemně doplňují a mohou být také kombinovány, proto autoři nenaznačují homogenitu či jednotvárnost politické kultury. Tato klasifikace je jenom úvodem do dělení politické kultury. Každý z těchto typů má svoje vlastní subtypy (Almond, Verba 1963: 19).

Před samotnou klasifikací smíšených typů politické kultury je ještě nutné zmínit další nástroj jejich výzkumu. Politická kultura může, nebo nemusí být shodná se strukturou politického systému. Obecně by byla parochiální, poddanská a participační politická kultura nejvíce shodná s tradiční, centralizovanou autoritativní a demokratickou politickou strukturou (Almond, Verba 1963: 20).

Politické systémy se mění, a tak autoři předpokládají, že častěji je kultura a struktura neshodná. K znázornění slouží tabulka č. 3, kde může být umístěn každý ze třech hlavních typů politické kultury. První sloupec odpovídá tomu, kdy jsou stanoviska a instituce shodné. Naproti tomu třetí sloupec naznačuje odcizení a tendenci odmítat politické instituce (Almond, Verba 1963: 20).

Tabulka č. 3 (Almond, Verba 1963: 21): Shoda nebo neshoda mezi politickou kulturou a strukturou

	věrnost	apatie	odcizení se
poznávací orientace	+	+	+
afektivní orientace	+	0	–
evaluativní orientace	+	0	–

Každý ze třech hlavních typů politické kultury je umístěn v tabulce č. 3. Existují tři možnosti vztahů: shoda (+), neshoda (–) nebo slabý či žádný vztah (0) (Almond, Verba 1963: 20–21).

Tato práce tuto spojitost zmiňuje také z důvodu, že vztah mezi politickou kulturou a strukturou se může stát jedním z nejvíce významných aspektů výzkumu problému politické stability a změny (Almond, Verba 1963: 33).

Ve skutečnosti jsou všechny politické kultury (s výjimkou nejjednodušší parochiální) smíšené. Tedy i participativní politická kultura má prvky jak poddanské, tak parochiální. Pokud jsou však tyto typy čistými formami politické kultury, je možné rozlišit ještě další tři systematicky smíšené typy: parochiálně-poddanskou, poddansko-participativní a parochiálně-participativní politickou kulturu (Almond, Verba 1963: 21–22).

Parochiálně-poddanská kultura je takový typ politické kultury, ve které značná část populace odmítla rozšiřování kmenové autority a rozvinula se v komplexnější politický systém s centrálními vládními strukturami. Bývalá africká království, ale i Osmanská říše byly příklady stabilní, smíšené politické kultury, kde dominovala centrální autorita (Almond, Verba 1963: 22).

V *poddansko-participativní* politické kultuře si značná část obyvatel osvojuje orientaci směrem ke vstupům systému a svoji aktivistickou roli, zatímco ostatní obyvatelé jsou stále orientováni směrem k autoritářské vládní struktuře. Typickými příklady jsou Francie, Německo a Itálie v 19. století (Almond, Verba 1963: 24–25).

Parochiálně-participační politická kultura. Právě do tohoto typu patří nově vznikající státy s problematickým kulturním vývojem. Strukturální normy jsou obvykle zavedeny jako participační, ale reálně je politická kultura těchto zemí stále parochiální (Almond, Verba 1963: 26).

Almond s Verbou přidávají ještě čtvrtý hlavní typ, *občanskou politickou kulturu*. Tuto kulturu můžeme označit jako racionálně-aktivistický model politické kultury. Je to vlastně kultura plus něco navíc. Je kladen důraz zejména na vstupy do politického systému. Navíc jsou jedinci směrem k vstupním strukturám i procesům pozitivně orientováni. V návaznosti na předešlý text je tedy občanská politická kultura participační, avšak shodná s politickou strukturou (Almond, Verba 1963: 29–30).

Tato podkapitola stručně představila klíčový teoretický koncept politické kultury od Almonda a Verby. I tento text pracuje s touto klasifikací, avšak s odlišnými jednotlivostmi, na které je upozorněno níže v jednopřípadové studii.

1.3 Výzkum politické kultury po knize *The Civic Culture*

Tato podkapitola zmiňuje další vývoj výzkumu politické kultury, který se až na výjimky stáhnul do pozadí zájmu většiny politologů, a to zejména proto, že začaly převažovat jiné přístupy zkoumání politiky, které byly odbornou veřejností označovány za přínosnější.

Již dva roky po uveřejnění *The Civic Culture* vyšla kniha autorů Luciana W. Pye a Sidneyho Verby *Political Culture and Political Development*, která korespondovala s výzkumem politické kultury, ke kterému autoři ještě přidali koncept politického rozvoje.

Pye píše, že teorie politické kultury byla vytvořena z důvodu, aby zaplnila mezeru v behaviorálním přístupu mezi úrovní mikroanalýzy založené na individuálním politickém chování a makroanalýzy založené na obecných proměnných politické sociologie. Celkově vzato, politická kultura poskytuje strukturu a smysl politické sféry ve stejném duchu, jako kultura obecně sjednocuje společenský život (Pye, Verba 1965: 8).

Potvrzuje také již vyřčenou tezi Almonda a Verby, že žádná společnost nemá jednotnou politickou kulturu, a že v každém státním zřízení je zásadní rozdíl mezi kulturou těch, co drží moc a ostatními obyvateli. To vše bez ohledu na to, zda se jedná o kulturu parochiální či participační (Pye, Verba 1965: 15).

Podle Skovajsy (Skovajsa 2014: 11–12) si na konci šedesátých let koncept politické kultury v politologii prožíval první krizi. Hlavním důvodem byl vývoj původního behavioralistického pojetí politické kultury v podobě kvantitativních výzkumů politických postojů a hodnot, které hlavně díky Ronaldu Inglehartovi zaznamenávají výrazné úspěchy.

Polovina osmdesátých let se nese v obnově zájmu o politickou kulturu. Marek Skovajsa (Skovajsa 2014: 12) označil za nejznámější práci této etapy komparativní výzkum Roberta D. Putnama a dalších autorů o vlivu politické kultury italských regionů na jejich samosprávu a hospodářský rozvoj.

Druhá krize politologického výzkumu politické kultury přišla na konci devadesátých let se stále zvětšující se metodologickou pluralitou. Nejvíce ohrožující je pro tento výzkum pojem „kultura“, který si vydobyl úspěch především v širším kontextu sociálních věd (Skovajsa 2014: 12–13).

Přestože tato krize trvá do současnosti (Skovajsa 2014: 12), souhlasí text s myšlenkou, že politická kultura je velmi důležitou stránkou politického systému (Pye, Verba 1965: 513) a skromně se pokouší přispět k dalšímu výzkumu tohoto konceptu.

1.4 Teorie politické kultury v subsaharské Africe

Výzkum politické kultury v subsaharské Africe se od toho v západních zemích značně liší. Problémy vznikají zejména kvůli nepochopení afrického prostředí, které mnoho badatelů hodnotí jako nedemokratické, protože se tomuto problému věnují na základě „západního“ zkoumání. Právě z tohoto důvodu je v této podkapitole představeno několik zásadních problémových tezí, které výzkum v Africe komplikují. Další konkrétnější rozdíly jsou uvedeny v kapitole věnující se politické kultuře v Botswaně.

Na názor o nedemokratickém prostředí již reagovalo mnoho autorů. Například Helen Lauer (Lauer 2007: 303) tvrdí, že není správné předpokládat, že vláda tradičního náčelnictví je nedemokratická, protože náčelník není volen. Předky oprávněné vedení není autokratické, není ani jakousi laskavou diktaturou.

Vzhledem k tomu, že africké nejefektivnější původní demokratické instituce zůstávají v mezinárodním měřítku neviditelné, jsou západní kritéria pro zkoumání kvality demokratického procesu a soudní procedury zcela neadekvátní.

Problém spočívá také v chápání demokracie. Ve většině afrických států sice panuje obecná shoda, že násilné převraty musí skončit, korupce musí být vymýcena a ekonomiky musí být ozdraveny. Menší shoda je však již v chápání demokracie. Mnoho Afričanů si myslí, že důležitějším tématem ohledně všeobecných podmínek v afrických státech je vliv státní správy. (Skinner 1998: 21).

Pye s Verbou zase vznáší otázku, jak mohou být tradiční společnosti proměněny do demokratických *polities*? Z pohledu výzkumu objasňují, že africká studia byly v minulosti blíže antropologické tradici, ale tyto oddělené přístupy a tradice přinesly rozmanitost do studia komparativní politiky, ze které je možné načerpat více vědomostí (Pye, Verba 1965: 4–6).

Je zajímavé, že Patrick Chabal antropologický pohled obhájí a využívá ho ve své knize *Africa: The Politics of Suffering and Smiling*. Tento úhel pohledu mu umožňuje do výzkumu zapracovat kulturní, literární a náboženská studia. Politické kultury v Africe se však dotýká pouze okrajově. Věnuje se vytrácejícímu pocitu občanství, které přináší řadu kulturních faktorů, z nichž jsou některé neslučitelné s konsolidací národního státu. Když jsou jedinci či skupiny přesvědčeni, že je jejich národní identita pro každodenní život bezvýznamná, přirozeně se snaží nalézt jiná řešení. Identita v Africe je primárně komunitní. Lidé se tak obracejí mimo národní stát. To se možná jeví parochiálně, ale ve skutečnosti to vyvolává politickou dynamiku, která vede k ovlivnění podstaty a životaschopnosti národního státu v Africe (Chabal 2009: 101–102).

Patrick Chabal navazuje na svou knihu *Africa Works: Disorder as Political Instrument*, kterou napsal ve spolupráci s Jean-Pascalem Dalozem a kterou rozdělili na čtyři části. Pro tuto práci se jeví jako nejzajímavější ta druhá, protože se věnuje politice z kulturní a náboženské perspektivy. Autoři zde diskutují otázku identity afrických obyvatel. Protože africká identita zahrnuje komunitní představu jednotlivce, je obraz *politics* více inkluzivní a exkluzivní než na Západě. Inkluzivní je v tom, že obsahuje více aspektů vztahu mezi jedincem a komunitou – jedinec patří k určité vesnici či věkové skupině, která má význam pro jeho politické aktivity. Extenzivní je z důvodu, že se promítá s různými stupni intenzity do ostatních oblastí lidského života (sociální, ekonomické, náboženské, kulturní atd.) (Chabal, Daloz 1999: 52).

Český autor Petr Skalník (Skalník 2006: 501–502) uvádí, že zejména Afričané, ačkoli si ve svém životě osvojili západní praktiky, nadále ctí své tradice, a zvláště náčelníky a náčelnictví. Tento druh politické kultury, který charakterizuje život v náčelnictvích, se vrací a volá po obnově. Ještě více než kdy předtím se nabízí otázka, jak kombinovat tradiční či neotradiční africkou politickou kulturu s politickou kulturou, která se vyvinula v průběhu existence nezávislých moderních států. Podle něj se málo moderních afrických politiků dobrovolně vzdalo své části legitimacy ve prospěch původní africké politické kultury.

2. Botswanská republika

Tato kapitola si klade za cíl stručně, ale zároveň komplexně představit Botswanskou republiku. Postupně se věnuje politické historii, demokratizačnímu procesu, zásadním státním problémům a popisu aktuální situace v této zemi.

Ve zkoumání původu politické kultury státu je nutné zkoumat historický vývoj systému jako celku a životních zkušeností jednotlivců, kteří reprezentují danou kulturu. Z tohoto historického přístupu můžeme sledovat evoluci institucí, která nám vypoví o podstatě současné politické kultury a dále sledování dopadu politických institucí na život jednotlivců. Koncept politické kultury také poskytuje užitečný základ pro zkoumání vztahů mezi sociálními, ekonomickými faktory a samotnou politikou (Pye, Verba 1965: 10).

2.1 Politická historie Botswany

Tato podkapitola se zabývá jednotlivými obdobími botswanské historie. Dříve nastíní situaci v předkoloniálním období od konce 18. století, poté se věnuje té koloniální a představí i desítky let botswanské nezávislosti. Zde práce koresponduje s tím, že by se na politickou historii nemělo nahlížet jako na sérii faktických událostí, nýbrž jako na sérii událostí, které mohou být interpretovány různými způsoby a různými lidmi rozdílně a jejíž vliv na budoucnost závisí právě na této interpretaci (Pye, Verba 1965: 517).

Na konci 18. století výrazně rostlo napětí nejenom mezi Búry a domorodými obyvateli, ale také boje mezi samotnými kmeny, které byly způsobeny několika příčinami. Za prvé, původní obyvatelé poznali evropský způsob života a podléhali nabídkám na snadné zbohatnutí. Další příčinou bylo množství osobností, ke kterým patřil i náčelník kmene Zulu Šaka. Jeho zásluhou se Zulové stali obávaným

kmenem, který dokázal vzdorovat i Evropanům. Rozbroje skončily ve 30. letech 19. století, kdy Tswanové získali zpět nadvládu nad svým územím. Mezi důležité faktory prekoloniální éry patřilo hlavně vnější nebezpečí tswanským kmenům, které je nutilo spolupracovat a společně obchodovat, což přispělo k prohloubení vztahů mezi jednotlivými domorodými státy. Další důležitou stopu zanechalo křesťanství, které se masivně šířilo již od první třetiny 19. století. První misijní stanici založil Robert Muffat v roce 1816 v Kurumanu. Jeho největší přínos však spočíval v překladu Bible do tswanštiny, což byl první překlad do subsaharského jazyka po více než 800 letech. (Encyclopædia Britannica 2016; Piknerová 2009: 21-23). Tento nejčasnější překlad Bible může být považován za jeden z impulsů pro vývoj pozdější botswanské ekonomiky, a to z důvodů rozmachu gramotnosti a rozšíření obzorů společnosti.

Rozhodujícím způsobem se na vývoji Afriky podepsala hlavně druhá polovina 19. století, kdy do mocenského soupeření o „černý kontinent“ promluvily všechny mocnosti, dokonce i menší evropské státy. Zpočátku se expanze v Africe omezovala na hospodářský kolonialismus, který spočíval v uzavírání nerovných smluv mezi Evropany a místními náčelníky. To kolonizátorům zajišťovalo přístup k bohatým nalezištím a kmenům nezávislost. V roce 1867 proběhla v regionu Francistown¹⁵ první vlna jihoafrické zlaté horečky, která stimulovala stále větší zájem o Afriku. Mocnostem již nestačila pouze moc na základě smluv, a tak si veškeré oblasti podmanili vojenskou a politickou silou. Tswanští králové tak museli Británii o pomoc poprosit. V důsledku ohrožení Búry a Němci poslali tswanské království delegace, které měly za úkol vyjednat ochranu tswanského území. Na základě rozhovorů s Brity pak stvrdili vůdci osmi hlavích dynastií vznik Bečuánského protektorátu (1885). Území Bečuánska bylo ještě dvakrát rozšířeno, a to v letech 1890 o regiony Chobe,

¹⁵ Francistown je druhé největší město Botswany (Ministerstvo zahraničí ČR 2016).

Tawana a počátkem roku 1911 ještě o území Matebele, které se nachází na hranici s Jižní Rhodésií (dnešní Zimbabwe) (Encyclopædia Britannica 2016; Piknerová 2009: 26–31).

Britská vláda řídila protektorát principem nepřímé správy, který se opíral o místní elity. Smyslem tohoto vedení byla minimalizace nákladů a zajištění maximální míry efektivity. Právě v Bečuánském protektorátu došlo téměř až k vytvoření paralelní správy a tradiční formy řízení společnosti (Encyclopædia Britannica 2016). Obyvatelé tak mohli svobodně rozhodovat o svém území již dávno před nezávislostí, a to se nepochybně pozitivně promítlo i do schopnosti řídit stát, protože původní obyvatelé měli desítek let času na to, aby se naučili vzájemnému soužití či zdokonalili společný obchod.

V první polovině 20. století se lidé stále vzpamatovali z důsledků pandemie, která koncem 19. století zdecimovala téměř 90% dobytka. To byla pro Bečuánsko ohromná rána, jelikož bylo známé především pro chov skotu a vývoz hovězího. Tyto skutečnosti vedly k odlivu téměř poloviny práceschopných mužů do dolů v Jihoafrické Unii a hlavní starost o rodiny převzaly ženy. Britové si Bečuánska nevážili, a tak nevykládali žádné prostředky na rozvoj tohoto velmi chudého území. Pozornost kolonizátorů mohl upoutat až syn slavného tswanského krále Khamy III., Tshekedi Khama. Ten se v 50. letech 20. století zasadil o vznik mnoha školských zařízení a motivoval alespoň trochu vzdělané Bečuánce, aby své vědomosti předávali dále. Vedle základních škol sporadicky vznikaly i střední, avšak v celé jižní Africe byla vybudována pouze jedna vysoká škola (Piknerová 2009: 37–39).

I přes vyšší míru vzdělanosti se „rok Afriky“ Bečuánska netýkal zejména ze dvou důvodů. Za prvé, vlna nacionalismu přišla s určitým zpožděním, a to kvůli nízkému počtu obyvatel a za druhé geografické odlehlosti od států, kde nejintenzivněji probíhal boj za

nezávislost. Za druhé lze malou míru nacionalismu přičíst minimální kontrole ze strany Velké Británie. Bečuánsko se však nakonec dočkalo vůdčí osobnosti, která dokázala protektorát dovést k nezávislosti, a tím byl vnuk Khamy III., Seretse Khama (Piknerová 2009: 41–42).

Seretse Khama vystudoval střední školu v Jihoafrické unii a ve Velké Británii získal právnické vzdělání. Po návratu domů založil spolu s dalšími politiky Bečuánskou demokratickou stranu (BDP) a rychle z ní vytvořil nejsilnější antikoloniální stranu v zemi. Toto uskupení mělo za cíl osvobodit zemi od kolonizátorů, vytvořit bezkonfliktní společnost a posílit práva jednotlivců. Počátkem 60. let se díky němu a britskému úředníkovi P. Fawcusovi podařilo schválit bečuánskou „protoústavu“. Na základě tohoto dokumentu se rozlišovala moc zákonodárná, výkonná a soudní. Dokonce vznikl i nový parlament, který měl 31 členů, avšak pouze 10 poslanců zastupovalo původní obyvatelé. Pro samotné udělení nezávislosti bylo potřeba přijmout skutečnou ústavu a provést první skutečné volby, které skončily vítězstvím Khamy a BDP, nově přejmenované na Botswanskou demokratickou stranu. Bečuánský protektorát získal nezávislost 30. září 1966 pod novým setswanským názvem Republika Botswana s prezidentem a premiérem v jedné osobě, Seretsem Khamou (Embassy of the Republic of Botswana, Washington D.C. 2016). Racionalita, s kterou Khama Botswanu v prvních letech nezávislosti řídil, vedla k ekonomickému rozmachu a je dalším z řady faktorů, které přispěly k rozmachu nového státu.

Situace po odchodu kolonizátorů nebyla příznivá. S dekolonizací odešla i intelektuální elita státu a Botswana disponovala pouze 100 absolventy středních škol a 22 vysokoškoláky. Jedinými finančními zdroji byly remittance¹⁶ dělníků pracujících v Jihoafrické republice a zahraniční rozvojová pomoc

¹⁶ Remittance = platba z ciziny do tuzemska (Petráčková, Kraus 1998: 657).

ODA¹⁷. Země však nebyla pouhým pasivním příjemcem, ale snažila se distribuovat peníze tam, kam bylo potřeba. Přelom v botswanské ekonomice však nastal rok po získání nezávislosti, kdy byly objeveny ložiska diamantů. Logicky se pak státní politika orientovala na tyto bohaté přírodní zdroje (Piknerová 2009: 51–55).

Hospodářský rozmach pokračoval i v 70. letech, kdy Botswana vyměnila jihoafrický rand za svoji národní měnu, kterou se stala pula¹⁸. V návaznosti na to vznikla i centrální banka, která řídí tok a hodnotu peněz ve státě. Důležitým bodem ekonomiky bylo i to, že zde neexistovala až do roku 1977 armáda, do které nebyly zbytečně vynakládány finanční prostředky (Piknerová 2009: 56-58). Právě absence armády bezpochyby působila kladně na tvorbu místní demokracie. V případě napadení tu nebyla síla, která by byla schopna ochránit stát, ale na druhou stranu ani síla, která by ohrožovala státní suverenitu.

Počátkem 80. let začaly jihoafrické státy (vyjma Jihoafrické republiky) spolupracovat a uzavřely deklaraci o vytvoření Jihoafrické rozvojové koordinační konference (SADCC – Southern African Development Coordination Conference). Cílem bylo rozšířit počet států, do kterých by mohl směřovat další export (Encyclopædia Britannica 2016).

Na začátku 90. let SADCC přibralo do svých řad i JAR a přejmenovala se na Jihoafrické rozvojové společenství (SADC – Southern African Development Community). V roce 1995 skončilo skandálem vyjednávání o nové vládě, neboť na ministerstva byli dosazeni lidé, kteří byli již dříve obviněni z korupce. K původně politickému problému se přidala i nespokojenost s úbytkem pracovních míst, a tak se stal problémem celospolečenským.

¹⁷ Official development assistance = rozvojová spolupráce při OECD (OECD 2016).

¹⁸ Pula má hodnotu 100 thebes. V červnu 2016 byl kurz dle ČNB 2,153 Kč/ 1 pula (Česká národní banka 2016).

Následovala vlna demonstrací, která si vynutila referendum o politických otázkách, mezi které patřilo snížení funkčních období prezidenta na dvě (Piknerová 2009: 64–68).

Zatímco státní demokracie je hodnocena kladně, tradiční politický systém Tswanů je mezi ostatními africkými státy stále považován za autoritářský, kde zcela chybí zpolitizované společenské skupiny. To znamená, že vedoucí představitelé musí vyzvídat názor veřejnosti přímo, pokud chtějí být informováni. Z tohoto důvodu *kgotla*¹⁹, tradiční politická instituce, zažívá obnovu jako zprostředkovatel veřejného mínění (Molutsi, Holm 1990: 326–331).

2.2 Demokratizační proces v Botswaně

Úspěch botswanské politiky je založen na tradici politické a ekonomické liberalizace, která státu otevřela cestu pro rozvoj. Vzor pro ostatní státy subsaharské Afriky je tedy zjevný. Za rozvojem stojí především liberalizace, která umožnila zahraničním a domácím firmám investovat ve výhodných podmínkách. Politika v jiných subsaharských státech však vytvořila podmínky pro stagnaci a ekonomickou regresi (Hope 1998: 544).

Kempe Ronald Hope (Hope 1998: 545) uvedl čtyři hlavní body demokratizace úzce spojené s ekonomikou, které by měly sloužit jako příklad pro ostatní státy subsaharské Afriky. První vychází z důležitosti prospěšné vlády a z pozitivního naladění společnosti. Prospěšnou vládou má na mysli politickou odpovědnost, transparentnost, svobodnou politickou soutěž a finanční odpovědnost

¹⁹ *Kgotla* je jednou z tradičních politických institucí v Botswaně. Je to místo, kde se demokraticky rozhoduje o významných záležitostech. Dále je využívána jako kmenový soud, administrativní a konzultační centrum zabývající se různými projekty ve vesnici. *Kgotla* se je tvořena zejména na nízkých stupních samosprávy (odlehle vesnice, vesnické obvody, rodinné jednotky) (Embassy of Botswana, Tokyo 2016).

veřejnosti. Zásadní je také důvěra občanů ve stát, která v řadě afrických států chybí. Pokud se spojí oba tyto předpoklady, vzniká systém vzájemné spolupráce a důvěry, který slouží pro dobro všech. Vznikají také další sociální skupiny, které mají zájem na vývoji státu. Toto prostředí vytváří zdravou a informovanou společnost, která vede k posilování místní demokracie. Právě důvěra ve stát a demokracii by mohla být prvním příkladem pro ostatní subsaharské státy.

Druhý bod navazuje na ten první. Je to potřeba kontroly korupčního jednání. Nestačí mít pouze úspěšnou vládu, ale i ji účinně kontrolovat. Symbolem subsaharské Afriky je korupce. Je brzdou všech smysluplných investicí a vytvářením pracovních míst pro nezaměstnané. Korupcí je nejvíce zasaženo právě nejchudší obyvatelstvo, které nemá žádné mechanismy, jak se bránit. Právě omezení korupce je klíčový úkol pro ostatní státy a Botswana jim jde příkladem. Byly zde zřízeny úřady na potírání korupce i nezávislé agentury, které prověřují parlament. Právě nestátní antikorupční agentury jsou hlavním nástrojem v boji proti úplatkům, protože dokážou zajistit proudění finančních prostředků do nejvíce potřebných sfér společnosti (Hope 1998: 546–547).

Třetím bodem se rozumí šíření vzdělávání a vytváření rozvojových týmů, které mají za úkol zvyšovat pracovní kvalifikaci místních obyvatel (Hope 1998: 547). I tato snaha může být příkladem ostatním státům, které se prosadit podobné programy ani nepokouší, což samozřejmě souvisí s neefektivní vládou a dalšími faktory.

Čtvrtým bodem je zavedení dluhových stropů. Schopnost kontrolovat svoje půjčky a včas je splácet patří mezi klíčové faktory fungování státu. Zavedení dluhových stropů patří mezi nástroje zodpovědné vládní politiky a poukazují na vážný zájem vlády o vlastní zemi (Hope 1998: 549).

Jakékoliv snahy jiných afrických států o zavedení těchto mechanismů by sloužily k dobru všech. Otázkou však zůstává, proč zde tyto nástroje nenachází podporu místních elit či obyvatel. V případě Botswany však práce analyzuje už samotné dopady těchto opatření.

2.3 Současné botswanské problémy

První trhliny v botswanské demokracii se projeví počátkem 80. let v souvislosti s právy netswanských skupin obyvatelstva a to především Sanů. Ačkoliv jich v Botswaně žilo kolem 30 000, nikdy se nedočkali zástupce v horní komoře, která má zastupovat práva menšin. Obyvatelé pouště Kalahari zůstali bez povšimnutí až do 80. let minulého století, kdy vláda spustil program na přesídlení 2 000 Sanů. Oficiální dokumenty toto stěhování osvětlovaly snahou zajistit domorodcům lepší podmínky pro život. Snaha vlády však tímto projektem neskončila a nadále se snažila dosáhnout svých cílů (Piknerová 2009: 71–72).

Na počátku 21. století bez povšimnutí celého světa zůstávají v poušti Kalahari poslední Sanové. Již dvacet let trvající snahy místní vlády vedou k „úspěšnému“ konci. Ti, kteří se odmítli dobrovolně přesídlit, jsou pomalu nuceni opustit poušť. Botswanské úřady odstranily veškeré rezervy vody a určily limity lovu divoké zvěře. Vláda stále tvrdí, že přesídlování je v zájmu všech Sanů a zachování jejich budoucnosti v tomto státě. Poušť Kalahari je ale obrovsky bohatá na ložiska diamantů, a tak se ozývá řada kritiků, kteří obviňují Botswanu z použití nedemokratických prostředků za účelem získání bohatství. Zbývající obydlí Sanů jsou dokonce místními úřady ničeny, aby urychlili jejich odchod. Ti, kteří již žijí v nových sanských osadách tvrdí, že jim byla přislíbena finanční kompenzace a práce. Nic z těchto slibů však botswanská vláda

nesplnila a zřejmě ani chudým vesnicím bez možnosti výdělků nepomůže (BBC Africa 2002).

Tímto však tyto problémy nekončí. Na začátku druhého desetiletí 21. století přesídlení Sanové žijí ve vybudovaných táborech, které jsou odříznuty od jakékoliv infrastruktury. Křováci se v těchto podmínkách dosud nenaučili žít a chybí jim volný pohyb po přírodě, kde byla možnost získat životně důležité potraviny pouhým sběrem plodin. Nynější generace Sanů chodí do školy, učí se anglicky a tswansky. Tím se však dostali do styku s ostatními obyvateli, kteří do komunity přenesli AIDS a „naučili“ je pít alkohol. Problém však nemají pouze samotní Sanové, ale i zvířata, jejichž jediná obživa je pastva. Nejbližší pastviny se však nachází pět kilometrů od vesnice, což je v místních vedrech bez tekutin téměř nepřekonatelná vzdálenost. Zásah botswanské vlády tak zničil unikátní životní styl Sanů, což je ztráta pro celý svět. Mezinárodní organizace zastupující lidská práva dokonce volá po bojkotu turistického ruchu v Botswaně jako trest za tyto činy (BBC Africa 2014).

Nic se zatím neudálo, ale toto bezohledné konání se může botswanskému státu do budoucna nevyplatit. Je možné, že bude země potrestána ekonomickými sankcemi a její pověst se zhorší. S menšími finančními prostředky přestane být spokojeno i obyvatelstvo a bude ohrožena zatím kvalitní a stabilní demokracie. Toto jsou však pouze dohady.

Druhým závažným problémem je nemoc AIDS. Po Lesothu a Svazijsku drží Botswana nelichotivé třetí místo s nejvíce rozšířenou nemocí AIDS na světě. Avšak hlavně zásluhou vládní politiky a mnoha preventivních programů pro boj s touto nemocí, se od roku 2005 šíření této nemoci snížilo z 25,4 % na 21,9 % v roce 2013. Díky této snaze je teď Botswana označována jako příklad pro celou

subsaharskou Afriku, i když tento obrovský problém stále přetrvává (Avert 2016).

2.4 Základní informace a aktuální situace v Botswaně

Botswanská republika, bývalý britský protektorát Bečuánsko, je vnitrozemským státem na jihu Afriky. S rozlohou necelých 582 000 km² a s počtem obyvatel přesahujícím 2 150 000 patří mezi státy s nejnižší hustotou zalidnění v Africe. Sdílí hranice s Jihoafrickou republikou, Namibií, Zambíí a Zimbabwe. Převažujícím náboženstvím je křesťanství (71,6%), zbytek tvoří tradiční náboženství. Hlavními etniky jsou Tswana (79%), Kalanga (11%) a další. Botswana je parlamentní demokracie vertikálně rozdělená na 10 oblastí a 6 městských rad. Hlavní a zároveň největší město je Gaborone. (Central Intelligence Agency 2016)²⁰.

Již od roku 1966 zde vládne Botswanská demokratická strana. Její podpora se sice za uplynulá desetiletí přece jenom snížila, ale přesto zatím nenašla ve volbách přemožitele. Před volbami v roce 2014 se sice spojily tři opoziční politické strany (Botswanská národní fronta, Botswanské hnutí pro demokracii a Botswanská lidová strana) v Alianci pro demokratickou změnu²¹ (Umbrella for Democratic Change), ale ani to nestačilo. Většinu opět získala Botswanská demokratická strana, kdy obsadila 37 křesel z celkových 63, tudíž lze v Botswaně stále hovořit o demokratické vládě jedné strany (Election Guide 2016).

V srpnu 2014 byl již na druhé pětileté funkční období zvolen prezidentem Seretse Khama Ian Khama, syn Seretse Khamy, prvního lídra nezávislé Botswany. Kritici ho popisují jako autoritativního,

²⁰ Bohužel se opět nepodařilo nalézt základní informace na oficiálních internetových stránkách Vlády Botswanské republiky.

²¹ Překlad autora.

zatímco podporovatelé tvrdí, že je rozhodný a státu prospěšný (BBC Africa 2016).

To dokazovala i botswanská ekonomika, která byla dlouho nejrychleji rostoucí ekonomikou na světě. Zejména z důvodu vysoké závislosti na vývozu luxusního zboží (především výrobky z diamantů), vysoce koreluje s globální ekonomickými trendy. V návaznosti na to i Botswana trpěla ekonomickou krizí v roce 2008, ze které se zotavila až v roce 2010. Momentální růst botswanské ekonomiky se pohybuje pouze kolem 1 %, a to hlavně z důvodu poklesu globálního trhu s diamanty (Central Intelligence Agency 2016).

Spokojenost obyvatel s ekonomickým vývojem v Botswaně je velmi důležitá, protože se zdá být jedním z klíčových faktorů v objasnění chybějící politické opozice a demokratického hnutí. Dynamika převládající politické kultury se zdá být jako další velmi důležitý faktor, protože dává vládě legitimitu (Binsberger 1995: 27 – 28).

Za jeden z nejnovějších pomyslných zlomů v botswanské demokracii může být považováno i legalizování registrace gay a lesbického hnutí Legabibo. Tato skupina vyhrála případ u Nejvyššího soudu, což je v subsaharské Africe více než neobvyklé. Homosexuální jednání je totiž v Botswaně, stejně jako v mnoha ostatních afrických státech, nelegální a hrozí za něj až sedm let vězení (BBC Africa 2014).

Jak lze snadno z této kapitoly odvodit, Botswana je malým zázrakem v subsaharské Africe. Na druhou stranu je možné pozorovat, že zde stále existují trhliny v demokracii, které pro Botswanu zůstávají výzvou.

3. Politická kultura v Botswaně

Tato kapitola se věnuje politické kultuře v Botswaně. V první podkapitole jsou uvedeny základní informace o výzkumu Afrobarometeru. V návaznosti na to se další tři podkapitoly zabývají ověřováním hypotéz, které jsou uvedeny v úvodu práce.

3.1 Informace o výzkumu

Afrobarometer (Afrobarometer 2014) je politicky neutrální výzkumnická síť provádějící šetření názorů veřejnosti ohledně demokracie, vlády, ekonomických podmínek a dalších podobných témat ve více než třiceti afrických zemích. V každém výzkumu je vybrán vzorek 1 200 – 1 400 respondentů. Afrobarometer spolupracuje se sociology napříč celou Afrikou.

Práce interpretuje šetření této sítě, které bylo provedeno v době od 28. června 2014 do 14. července 2014. Zúčastnilo se ho 1 200 plnoletých dotazovaných. Z důvodu zaokrouhlování na celá procenta je v některých údajích možné, že celek nečítá celých 100 %. Odchylna chybovosti je v tomto měření ± 3 %.

I když lze přepokládat, že je šetření skutečně objektivní, práce považuje za nutné zmínit podporující instituce Afrobarometeru jednak z důvodu, že by se bez nich takový průzkum vůbec neuskutečnil, a také kvůli transparentnosti tohoto průzkumu.

V této práci interpretovaný průzkum byl vytvořen za podpory britského oddělení pro mezinárodní rozvoj²², Mo Ibrahimovi nadace²³, švédské mezinárodní rozvojové agentury²⁴, americké

²² Department for International Development (DFDI).

<https://www.gov.uk/government/organisations/department-for-international-development>

²³ Mo Ibrahim Foundation. <http://mo.ibrahim.foundation/>.

²⁴ Sida. <http://www.sida.se/English/>

agentury pro mezinárodní rozvoj²⁵ a Světové banky²⁶ (Afrobarometer 2014).

Veškeré grafy v přílohách jsou zpracované statistické údaje odpovědí občanů Botswany. Jelikož je tento výzkum pouze převzatý, nejsou u grafů uvedeny konkrétní otázky, které v dotazníku byly. Na místo toho je uvedeno téma, kterého se týkaly. V celém kontextu práce by pak měly být tyto údaje snadno pochopitelné, také díky objasnění konkrétních otázek v následujících podkapitolách.

Na tomto místě se práce zmíní o faktorech, které v Botswaně ovlivňují odpovědi respondentů. Rozdíly vycházejí z prosté logiky, která funguje ve všech státech na světě. Při čtení interpretace v následujících podkapitolách je třeba mít na mysli, že se průzkumu účastní občané rozdílného pohlaví, věku, vzdělání, příjmu a celkové finanční situace, která v Botswaně souvisí zejména s tím, zda občané bydlí v městských či venkovských oblastech.

Pokud jde o pohlaví, v botswanské ekonomice se muži starají o dobytek, zatímco ženy jsou zodpovědné za úrodu, domácnost a děti. Ti, kteří žijí v malých vesnicích, mají menší znalosti o politickém systému a jsou do něj také méně zapojeni. Rovněž se zdráhají kladně hodnotit administrativu i vládní *policies* (Parson 1977: 646).

Finanční příjem občanů velmi ovlivňuje znalost a hodnocení vlády, zároveň i snahu o aktivní participaci v politice. Ti, kteří mají menší příjem, mají menší znalost politického systému a málokdy projevují zájem o zapojení se (Parson 1977: 647).

Parsonův (Parson 1977: 648) průzkum odhalil, že obyvatelé s nízkým či žádným vzděláním znají politické představitele státu pouze minimálně. I když tento vztah mezi vzděláním a politickou kulturou není překvapující, je nutné ho zdůraznit.

²⁵ USAID. <https://www.usaid.gov/>.

²⁶ World Bank. <http://www.worldbank.org/>.

V následující interpretaci dat byly sice údaje o pohlaví a místě pobytu ve výzkumu Afrobarometeru k dispozici, práce se však zabývá pouze průměrnými hodnotami. Důvodem k tomuto kroku je, že ostatní důležité faktory, na které by bylo nutné brát zřetel, v průzkumu k dispozici nejsou.

Už Jack Parson (Parson 1977: 650) v roce 1977 zmiňoval, že k vytvoření ucelenějšího obrazu politické kultury v Botswaně budou potřeba další průzkumy a analýzy odlišných aspektů politiky. S tím se nedá nic než souhlasit a přát si, že se přece jenom více odborníků začne africkým státům věnovat.

3.2 Testování hypotéz

3.2.1 Hypotéza 1

Tato podkapitola interpretuje výzkum v návaznosti na první hypotézu, že se politická kultura v Botswaně projevuje vysokou důvěrou obyvatel v demokracii i politické instituce. K interpretaci slouží grafy č. 1–5, které jsou uvedeny v příloze na konci práce.

Tato hypotéza je takto formulována z důvodu, že důvěra v dané státní zřízení, konkrétně v demokracii, je v politickém systému důležitým prvkem. Stejně tak je tomu i u důvěry v politické instituce, která je jedním z hlavních znaků politické kultury.

O Botswaně je všeobecně známo, že je výjimkou mezi subsaharskými státy (samozřejmě s Jihoafrickou republikou) a první graf to potvrzuje. I když by se dalo říci, že s menšími pochybnostmi. Respondenti měli vybrat jedno ze tří tvrzení, které jim je názorově nejbližší. Mezi možnostmi bylo uvedeno:

A. Demokracie je nejvhodnější forma vlády.

B. Za určitých okolností je vhodnější nedemokratická forma vlády.

C. Nezáleží mi na formě vlády.

První odpověď sice získala podporu 83 % obyvatel, ale je otázkou, zdali lze tento výsledek interpretovat jako jasnou výhru demokracie. Optikou konceptu politické kultury je ale více zarážejících 9 % u odpovědi C., že na formě vlády nezáleží. Čtyři procenta dotazovaných dokonce nevědělo, co mají odpovědět. Těchto 13 % přeci jenom vypovídá o jisté apatii vůči státu a demokratickému zřízení. Jak však bylo popisováno v průběhu práce, nelze tak snadno hodnotit vnímání demokracie v afrických zemích, protože si většina z nich prošla odlišným historickým vývojem než státy evropské. Určující mohou být i jiné faktory. Například důvěra ve státní instituce.

Jak napsala Angela Gapa (Gapa 2013: 139), důvěra je důležitou složkou politické kultury. Pro interpretaci svých argumentů využila práce čtyři otázky z výzkumu Afrobarometeru na téma důvěra ve státní instituce. Konkrétně se jedná o důvěru v prezidenta státu, v Národní shromáždění (jednokomorový parlament Botswanské republiky), v místní vládní instituce a v tradiční lídry.

Prezident je nepřímo volen parlamentem. Botswana je také parlamentní demokracií (Central Intelligence Agency 2016). To je nutné zmínit z důvodu, že se to bez pochyby odráží na výsledcích důvěry občanů, kteří tuto volbu mohou ovlivnit pouze minimálně, skrze volbu politických stran a odhadu, kdo by mohl být adeptem na post prezidenta. V otázce, zda občané důvěřují v prezidenta, odpověděla necelá polovina respondentů, že určitě ano. Dalších 19 % s jeho politikou také souhlasí. Naopak 32 % občanů uvedlo, že prezidentovi nedůvěřují. Vzhledem k tomu, že funkce prezidenta se může zdát od běžného života obyvatel opravdu vzdálena, je tento výsledek spíše nadprůměrný. Lze tedy tvrdit, že politická kultura ve

věci důvěry v prezidenta je na dobré úrovni i vzhledem k tomu, že pouze jedno procento obyvatel nevědělo, jak odpovědět.

Na obsazení parlamentu už mají občané Botswany rozhodující vliv. Národní shromáždění je voleno přímo na pětileté funkční období, kdy volební právo má každý svéprávný občan, který již dosáhl osmnácti let. Volební systém je po vzoru bývalé koloniální mocnosti Spojeného království většinový, volí se v jednomandátových volebních obvodech, neboli systémem prvního v cíli (first past the post) (Central Intelligence Agency 2016). Z šetření plyne, že 55 % obyvatel Národnímu shromáždění důvěřuje, 44 % nikoliv.

Jak již bylo výše zmíněno, Botswana je vertikálně rozdělena na 10 správních oblastí a 6 městských rad. Zde je výsledek opravdu zajímavý. Vládě na lokální úrovni důvěřuje o 2 % méně obyvatel než parlamentu. V evropských zemích je pozorovatelná zvyšující se tendence principu subsidiarity, kde je na nejnižší vertikální úrovni vládnutí s politiky spokojeno více lidí než na té celostátní. Například v České republice je důvěra v obecní zastupitelstva dvakrát větší než v parlament (Centrum pro výzkum veřejného mínění ČR 2016). Tato zajímavost lze tedy vysvětlit tak, že v Africe působí ještě tradiční vůdci a instituce, v Botswaně konkrétně *kgotla* (viz druhá kapitola).

Tato práce se nezajímá o tradiční vládnutí v Botswaně, proto je zde toto téma bohužel generalizované. To však nic nemění na tom, že je využito v interpretaci politické kultury v Botswaně. Tradičním lídrům důvěřuje 71 % procent obyvatel, tedy o 16 % více než Národnímu shromáždění. Právě v tomto bodě lze pozorovat jasný kontrast mezi evropskou a africkou politickou kulturou. Pohledem západních států je taková důvěra v nevolené vůdce interpretována zaostalou kulturou, která uznává nedemokratické procesy ve společnosti. Tato práce s tím rozhodně nesouhlasí a tvrdí, že právě tyto instituce jsou díky agregaci zájmů a rozhodování na nejnižší

úrovni pro samotnou politickou kulturu v Botswaně důležité a bez které by stát nemohl efektivně fungovat.

Z této podkapitoly lze vyvodit, že demokracie sice nemá absolutní podporu obyvatel, ale rozhodně je respektována a od získání nezávislosti Botswany nepřišel žádný pokus o převrat. Je tedy možné tvrdit, že pevná důvěra v demokratický systém rozhodně existuje.

Pokud jde o politické instituce, možná překvapivě lidé věří nejméně vládě na regionální úrovni. V africkém prostředí však zcela podle očekávání nejvíce obyvatel věří v tradiční lídry. Nelze tedy tvrdit, že se politická kultura v Botswaně projevuje vysokou důvěrou v politické instituce, ale lze hovořit o důvěře průměrné.

3.2.2 Hypotéza 2

Tato hypotéza se opírá o tvrzení, že v demokratickém zřízení je od občana očekávána aktivní participace v politice. Očekává se od něj racionální přístup, nikoli ten založený na emocích. Občan by měl být dobře informován, aby se mohl rozhodovat – například u voleb na základě důkladné kalkulace podložené jeho zájmy a názory, které by mohl dále podporovat (Almond, Verba 1963: 29).

Ověřování druhé hypotézy je bohužel kvůli nedostačujícím sociologickým výzkumům složitější. Práce vybrala tři dotazy na obyvatele, všechny z jiných zdrojů. Zatímco na téma volební účasti práce převzala statistické údaje z webového portálu Election Guide, názor na občanskou svobodu participace v politických organizacích demonstruje výzkum Afrobarometeru z roku 2014. V tématu názoru občanů na aktivitu v politice posloužil výzkum Afrobarometeru z roku 2006. Naneštěstí se nepodařilo nalézt odpovědi na otázky ještě více korespondující s touto hypotézou, že se politická kultura

v Botswaně se projevuje aktivní participací obyvatel v politických institucích.

Volební účast lze považovat za základní formu participace obyvatel na politice. Z grafu č. 6 je zřejmé, že volební účast je velmi vysoká. Pokud se pominou státy s povinnou volební účastí, která v Botswaně zavedena není, jsou tato čísla téměř neuvěřitelná (International Guide 2016). Zajímavé je také to, že se účast u voleb, od roku 2004 stále zvyšuje. Za deset let dokonce o 8,5 %, na 84,75 % v roce 2014. Již samotný vzestup volební účasti je pozoruhodný. Svědčí to o tom, že občané v Botswaně si voleb váží a mají zájem promlouvat do složení Národního shromáždění. Z toho vyplývá, že svoje základní demokratické právo bezezbytku využívají a je z toho možné usoudit, že zde zájem o politiku existuje.

Otázku, zda se občané Botswany cítí svobodní ve vstupu do jakékoliv politické organizace, práce vybrala z důvodu, že je to základní předpoklad pro následnou participaci obyvatel v politice. Graf č. 7 ukazuje, že pouhé 4 % obyvatel se v tomto svobodní necítí. To dokazuje, že zde neexistují jakékoliv překážky, které by měly občany odrazovat od zapojení se do politických organizací. To je velice dobrá zpráva a jenom dokazuje, že demokracie je opravdu „zdravá“.

Třetí dotaz bohužel úplně nekoresponduje s tím, co by práce chtěla nabídnout. Otázka na občany zněla: „Který z pohledů je Vám bližší?“

- A. Jako občané bychom se měli více zajímat o kroky vedoucích představitelů státu.
- B. Měli bychom prokazovat větší respekt vedoucím představitelům státu.

Tvrzení A. si vybralo 74 % občanů, tedy poměrně vysoké číslo. Tady ale práce naráží na problém, že se nepodařilo dohledat další

údaje. Je určitě potěšující, že se většina obyvatel domnívá, že by měli být aktivnější. Naneštěstí statistika o skutečné angažovanosti obyvatel v politice chybí.

Druhou hypotézu se tedy nepodařilo zcela ověřit. Lze tvrdit, že prostředí k participaci obyvatel v politice je v Botswaně vhodné. Vysoká volební účast značí zájem obyvatel. Stejně tak existuje i svoboda zapojení se do politických organizací. Na druhou stranu práce postrádá údaje o tom, kolik procent lidí se na politice státu opravdu podílí.

3.2.3 Hypotéza 3

Třetí hypotéza zní, že se politická kultura v Botswaně projevuje všeobecným zájmem obyvatel o politiku a vysokým indexem vnímání korupce. Pro ověření této hypotézy byly použity tři otázky z šetření Afrobarometeru a index vnímání korupce od neziskové organizace Transparency International.

Faktor všeobecného zájmu o politiku značí, jakým fenoménem v daném státě politika je a zda občany vůbec zajímá. To pak ovlivňuje samotné vnímání politických problémů i ostatních záležitostí ve státě. Oproti předchozím hypotézám se tento fenomén odlišuje zejména svoji neformálností, kde je nutné spoléhat se pouze na odpovědi respondentů různých šetření. Jinými přístupy k výzkumu je všeobecný zájem o politiku jen těžko zjištělný.

Z šetření Afrobarometeru na toto téma práce vybírá dvě otázky. První dotaz na občany zněl: „Jak moc se podle Vašeho názoru zajímáte o veřejné záležitosti?“ Pro určitý zájem se vyjádřilo 67 % obyvatel, což rozhodně není zanedbatelné množství. Konkrétnější údaje lze nalézt v oddílu příloh v grafu č. 9.

Druhá otázka, vizuálně zobrazená v grafu č. 10, zjišťuje, jak často mluví obyvatelé o politických záležitostech s rodinou či přáteli. 23% respondentů odpovědělo, že často. Dalších 47 % pouze příležitostně a zbývajících 30 % o politických tématech se svými přáteli či rodinou nikdy nediskutují.

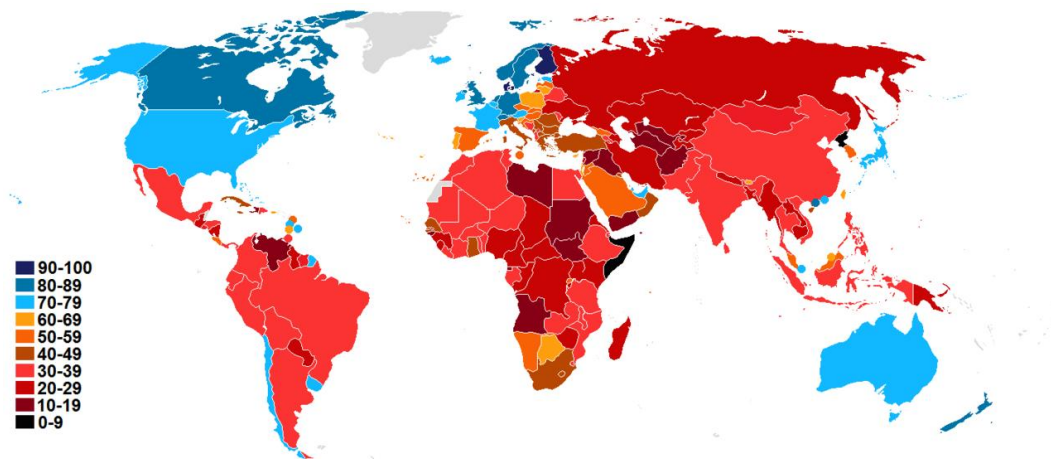
Práce uznává, že z těchto odpovědí nelze vyvozovat žádné striktní závěry. Jak již bylo zmíněno výše, tato část spíše dokresluje a ozvláštňuje výzkum charakteru politické kultury v Botswaně, než aby ji na tomto základě soudila.

Za poslední faktor (nikoli však důležitostí) politické kultury v Botswaně práce zmiňuje úroveň vnímané korupce, která je velmi propojená s politickou kulturou. Nezisková organizace Transparency International a mezinárodní protikorupční organizace definuje korupci jako zneužití svěřené moci pro osobní prospěch (Becker et. al. 2009: 300). Transparency International zkoumá korupci za pomoci indexu míry korupce.

Zde je nutné zmínit, co tento index vlastně znamená. Index vnímání korupce (Corruption Perceptions Index, CPI) zveřejňuje mezinárodní nevládní organizace Transparency International od roku 1995. Index řadí země podle stupně vnímání korupce ve veřejném sektoru s použitím stupnice 0 – 100, kde 100 označuje zemi téměř bez korupce. Celý žebříček je sestavován na základě výsledků expertních výzkumů, v nichž respondenti hodnotí schopnost vládních institucí potlačovat a postihovat korupci, účinnost protikorupčních opatření, rozsah korupce v různých institucích a oblastech veřejné správy, míru transparentnosti fungování institucí a míru zneužívání veřejných funkcí a veřejných prostředků (Transparency International 2016).

Graf č. 11 se věnuje vývoji indexu vnímání korupce v Botswanské republice v letech 2012–2015. I když se index od roku

2012 o dva body snížil na celkových 63 bodů, je příhodné tento výsledek považovat za zázrak. Pro snadnější porozumění tohoto výborného výsledku je níže přiložena mapa světa podle indexu vnímání korupce. Nejen v kontextu subsaharské Afriky, ale i velké části Evropy je Botswana zářným příkladem.



Obrázek č. 1 (Transparency International 2015): Světová mapa indexu vnímání korupce.

K dokreslení tématu vnímané míry korupce v Botswaně ještě slouží výzkum Afrobarometeru, ve kterém se respondentů ptá: „Jak moc se podle Vašeho názoru v posledních letech změnila míra korupce v Botswaně?“ Graf č. 12 uvádí s ohledem na přecházející odstavec překvapivě pesimistické odpovědi obyvatel. Přes polovinu se jich domnívá, že se míra korupce za poslední roky zvýšila. O snížení hovoří pouhých 33 % respondentů.

Tato podkapitola se zabývala všeobecným zájmem občanů o politiku a vnímáním míry korupce. Zatímco první těžce měřitelné téma spíše charakteristiku politické kultury v Botswaně dokresluje, vnímání korupce je v očích práce i dalších autorů velice důležité. Je z něj patrné, že Botswana je v této oblasti před mnoha evropskými státy.

Závěr

Tato bakalářská práce se věnovala politické kultuře v Botswanské republice. Botswana byla vybrána z důvodů zmíněných v úvodu práce. Hlavní motivací ale bylo zvolit subsaharský stát, který tuto práci činí zajímavější.

Politická kultura je takový fenomén, který nemůže text tohoto rozsahu postihnout. Z tohoto důvodu je zřejmá snaha o regulaci, aby se dala snadněji interpretovat odpověď na výzkumnou otázku a hypotézy, které byly definovány v úvodu této práce.

Závěr práce nejdříve zodpoví výzkumné otázky (čísla odpovědí korespondují s čísly otázek z úvodu textu) a poté se zaměří na vyhodnocení hypotéz.

- 1) Za pomoci konceptu politické kultury Almonda a Verby lze mluvit o politické kultuře participační, samozřejmě ne ve své čisté formě. Ani jeden ze základních smíšených typů politické kultuře v Botswaně neodpovídá. Práce se tedy domnívá, že se jedná o participační politickou kulturu s parochiálními prvky. Ty se projevují zejména vyšší důvěrou v tradiční lídry než ve vládní instituce (dokonce i ty regionální). Participační politickou kulturu v Botswaně zase demonstruje vysoká volební účast, důvěra v demokracii i ve státní instituce (i když ne vysoká) a vysoký index vnímání korupce. I když se nepodařilo potvrdit, že se politická kultura v Botswaně projevuje participací občanů v politických institucích, lze se to na základě uvedených odpovědí domnívat.

- 2) Pojem „politická kultura“ poprvé použil v roce 1956 Gabriel A. Almond ve své krátké eseji *Comparative*

Political Systems. A co to politická kultura vlastně je? Almond ve své eseji tvrdil, že politická kultura je soubor orientací vůči *politics*, který má tři složky: poznávací, afektivní a evaluativní. Tuto myšlenku rozvinul společně se Sidneym Verbou v knize *The Civic Culture*, která se stala přelomovou ve zkoumání konceptu politické kultury. V ní je definována jako specifická politická orientace vůči politickému systému. Užitečnost tohoto konceptu autoři vidí zejména v tom, že u něj lze použít i přístupy antropologické, sociologické a psychologické.

- 3) Výzkum politické kultury je od vzniku knihy *The Civic Culture* proměnlivý. Již dva roky po uveřejnění této publikace vyšla kniha autorů Luciana W. Pye a Sidneyho Verby *Political Culture and Political Development*, která korespondovala s původním konceptem politické kultury. Poté, co si výzkum politické kultury prožil na konci šedesátých let krizi, v polovině let osmdesátých zaznamenal vzestup díky komparativnímu výzkumu Roberta D. Putmana. Druhá krize politologického výzkumu politické kultury přichází na konci devadesátých let se stále zvětšující se metodologickou pluralitou, kdy tento výzkum ohrožuje nejvíce pojem „kultura“. Tato krize bohužel trvá dodnes.
- 4) Většina rozdílného vnímání politické kultury se točí kolem jediné základní věci, kterou je nepochopení či ignorace podmínek afrického prostředí a zejména tradičních politických institucí. Východisko z tohoto problému nabízí práce v posledních odstavcích závěru.

Na výzkumné otázky se podařilo zodpovědět více méně úspěšně. Problém je u otázky číslo tři, která je definována velmi široce. K přesnější odpovědi by byla nutná důkladnější rešerše více výzkumů na téma politické kultury a ani to by nemuselo stačit. U otázky číslo čtyři platí bohužel to samé.

A jak dopadlo vyhodnocování všech třech hypotéz?

(1) Demokracie v Botswaně sice nemá absolutní podporu obyvatel, ale rozhodně je respektována a od získání nezávislosti nepřišel žádný pokus o převrat. Lze tedy tvrdit, že pevná důvěra v demokratický systém rozhodně existuje. Pokud jde o důvěru v politické instituce, možná překvapivě lidé věří nejméně vládě na regionální úrovni. V africkém prostředí však zcela podle očekávání nejvíce obyvatel důvěřuje tradičním lídrům. Nelze tedy konstatovat, že se politická kultura v Botswaně projevuje vysokou důvěrou v politické instituce, ale lze hovořit o důvěře průměrné.

(2) Práce úspěšně představuje, že je v Botswaně vhodné prostředí pro participaci obyvatel v politice. Vysoká volební účast značí zájem obyvatel. Stejně tak existuje i svoboda zapojení se do politických organizací. Na druhou stranu práce nedokázala, kolik procent lidí se na politice státu opravdu podílí. Tuto hypotézu tak nelze ani potvrdit ani vyvrátit.

(3) Ve vyhodnocování všeobecného zájmu o politiku v Botswaně je práce odkázána pouze na otázky, které se nedají ověřit jinými přístupy. V této hypotéze tedy hraje spíše vedlejší roli. Naopak se zcela jasně potvrdil vysoký index vnímané korupce, který s politickou kulturou úzce

souvisí. Zde je možné potvrdit pouze tezi o vnímané korupci, všeobecný zájem o politiku nikoliv.

Hypotézy se podařilo úspěšně ověřit pouze z poloviny. V případě druhé hypotézy byly důvodem neúspěchu špatně strukturované otázky, kdy se nepodařilo nalézt schůdnější alternativu, která by mohla tuto hypotézu vyhodnotit. Ve vyhodnocení všeobecného zájmu občanů o politiku je to podobné. Otázky jsou sice tématu bližší než v předchozím případě, ale nelze z nich s jistotou odvodit závěr.

Přínos této práce spočívá v tom, že se čtenářovi snaží přiblížit koncept politické kultury, o kterém se stále častěji mluví, ale málokdo ví, co se pod tímto pojmem vlastně skrývá.

S tím souvisí i snaha obnovit zájem o fenomén politické kultury. S důrazem na africké prostředí, konkrétně Botswanu, se jedná o zajímavý pokus, který bohužel obsahuje také nedostatky.

Nedostatky práce jsou hlavně v úzkém teoretickém záběru konceptu politické kultury. Pro lepší teoretický základ by bylo zapotřebí seznámit se s mnoha dalšími teoretickými rámci, na které se v této práci nedostalo.

To platí i v případě afrického prostředí, kde by tuto práci ozvláštnily perspektivy většího počtu výzkumů, které by se nezabývaly pouze politickou kulturou v Africe, ale také příbuznými tématy, které politickou kulturu formují. V závislosti na tom se také nepodařilo zcela zodpovědět doplňující výzkumné otázky.

Dalším hlavním nedostatkem této práce je, že pracuje pouze s převzatými výzkumy a informacemi. I kvůli tomu se nepodařilo ověřit některé části hypotéz, které by se daly ověřit při primárním výzkumu. Kvalita práce tím přirozeně padá o úroveň dolů.

Tím trpí také odpověď na hlavní výzkumnou otázku, která je zároveň i cílem této práce. Pokud by se někomu zdála nedostatečně rozvinutá, má samozřejmě pravdu. Z tohoto důvodu je uvedeno několik dalších odstavců, které navrhuji řešení těchto problémů, aby se takové chyby v dalších výzkumech už neopakovaly.

Pro důkladnější, kvalitnější a originálnější zhodnocení politické kultury v Botswanské republice by bylo v ideálním případě zapotřebí provést terénní výzkum. Tento výzkum by mohl obsahovat přesnější otázky na dotazované občany, které by se více hodily do konceptu dané práce. Takový typ výzkumu by také dokázal přesněji přiblížit kontext daného státu a proniknout hlouběji do podrobností. Tím by se bylo možné vyhnout generalizacím, které se bohužel v této práci také vyskytují.

Problém spočívá také ve zkoumání tradičních politických institucí. Autoři, kteří neměli tu možnost udělat průzkum ve zkoumaném státě, jsou odkázáni na literaturu jiných odborníků, která kvůli nutné interpretaci neposkytuje tak kvalitní informace oproti těm, které lze získat zúčastněným pozorováním těchto systémů.

Další možný výzkum ohledně politické kultury a podobných témat je v subsaharské Africe široce otevřený. Rozhodně nelze tvrdit, že takových prací je nepřehledné množství. Slabiny výzkumu afrických států rozhodně existují v tom, že někteří autoři pro své práce stále používají výchozí podmínky západního světa i pro subsaharskou Afriku. Právě proto v této oblasti existuje široký prostor pro výzkum, nebo alespoň osvětu. Nezbyvá než jen doufat, že si akademičtí pracovníci tento fakt uvědomí a výzkum tohoto kontinentu bude úspěšnější než kdy dříve.

Prameny a literatura

Prameny – Internetové zdroje

Afrobarometer. Dostupné na:

<http://afrobarometer.org/publications/botswana-round-6-summary-results-2014> (24. 6. 2016)

AVERT. Dostupné na: <http://www.avert.org/professionals/hiv-around-world/sub-saharan-africa/botswana> (24. 6. 2016)

BBC Africa. Dostupné na: <http://www.bbc.com/news/world-africa-13040376> (24. 6. 2016)

BBC Africa. Dostupné na:

<http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/1879429.stm> (24. 6. 2016)

BBC Africa. Dostupné na: <http://www.bbc.com/news/world-africa-24821867> (24. 6. 2016)

BBC Africa. Dostupné na: <http://www.bbc.com/news/world-africa-30054459> (24. 6. 2016)

Central Intelligence Agency. Dostupné na:

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bc.html> (24. 6. 2016)

Centrum pro výzkum veřejného mínění ČR. Dostupné na:

<http://cvvm.soc.cas.cz/institute-a-politici/duvera-vrcholnym-politikum-cerven-2016> (24. 6. 2016)

Česká národní banka. Dostupné na:

https://www.cnb.cz/cs/financni_trhy/devizovy_trh/kurzy_ostatnich_men/kurzy.jsp (24. 6. 2016)

Embassy of Botswana, Tokyo. Dostupné na:

http://www.botswanaembassy.or.jp/culture/body2_1.html (24. 6. 2016)

Embassy of the Republic of Botswana, Washington D.C. Dostupné na: <http://www.botswanaembassy.org/page/history-of-democracy-in-botswana> (24. 6. 2016)

Encyclopædia Britannica, Inc. Dostupné na: <https://www.britannica.com/place/Botswana/Government-and-society#toc43909> (24. 6. 2016)

Freedom House. Dostupné na: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2011/botswana?page=22&year=2011&country=8002> (24. 6. 2016)

IFES Election Guide. Dostupné na: <http://www.electionguide.org/countries/id/29/> (24. 6. 2016)

Ministerstvo zahraničních věcí České republiky. Dostupné na: http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/afrika/botswana/ (24. 6. 2016)

OECD. Dostupné na: <http://www.oecd.org/dac/stats/officialdevelopmentassistancedefinitionandcoverage.htm> (24. 6. 2016)

Transparency International. Dostupné na: <http://www.transparency.org/cpi2015> (24. 6. 2016)

Literatura

Almond, Gabriel A. 1956. Comparative political systems. *The Journal of politics* 18, č. 3. 391–409.

Almond, Gabriel A. a Verba, Sidney. 1963. *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. Princeton: Princeton University Press.

Becker, Sascha O., Egger Peter H. a Seidel, Tobias. 2009. Common political culture: Evidence on regional corruption contagion. *European Journal of Political Economy* 25, č. 3. 300–310.

Binsenger, Wim van. 1995. Aspects of Democracy and Democratisation in Zambia and Botswana: Exploring African Political Culture at the Grassroots. *Journal of Contemporary African Studies* 13, č. 1. 3–33.

Dočekalová, Pavla, Švec, Kamil a Daneš, Jaroslav. 2010. *Úvod do politologie*. Praha: Grada, ISBN 978-80-247-2940-4.

Drulák, Petr. 2008. *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-385-7.

Gapa, Angela. 2013. *Escaping the Resource Curse: The Sources of Institutional Quality in Botswana*. Florida International University. FIU Electronic Theses and Dissertations. Dissertation.

Hope, Ronald, Kempe. 1998. Development Policy and Economic Performance in Botswana: Lessons for the Transition Economies in Sub-Saharan Africa. *Journal of International Development* 10, č. 4. 539–554.

Chabal, Patrick a Daloz, Jean-Pascal. 1999. *Africa works: Disorder as Political Instrument*. London: International African Institute in

association with James Currey, Oxford. African issues. ISBN 0-253-21287-1.

Chabal, Patrick. 2009. *Africa: The Politics of Suffering and Smiling*. Pietermaritzburg: University of KwaZulu-Natal Press. World political theories. ISBN 9781869141639.

Lauer, Helen. 2007. Depreciating African Political Culture. *Journal of Black Studies* 38, č. 2. 288–307.

Mandel, Martin a Durčáková, Jaroslava. 2016. *Mezinárodní finance a devizový trh*. Praha: Management Press. ISBN 978-80-7261-287-1.

Molutsi, Patrick P. a Holm John D. 1990. Developing Democracy When Civil Society Is Weak: The Case of Botswana. *African Affairs* 89, č. 356. 323–340.

Muiu, Mueni wa a Martin Guy. 2009. *A New Paradigm of the African State*. New York: Palgrave Macmillan US.

Parson, Jack. 1977. Political Culture in Rural Botswana: a Survey Result. *The Journal of Modern African Studies* 15, č. 4. 639–650.

Petráčková, Věra a Kraus, Jiří. 1998. *Akademický slovník cizích slov: [A-Ž]*. Praha: Academia. ISBN 80-200-0607-9.

Piknerová, Linda. 2009. *Botswana. Stručná historie států*. Praha: Libri. ISBN 978-80-7277-431-9.

Pye, Lucian W. a Verba, Sidney. 1965. *Political Culture and Political Development*. Princeton: Princeton University Press.

Skalník, Petr. 2006. Politická antropologie a současná Afrika aneb Jak mohou náčelnictví přispět k rozvoji demokracie? In: *Kongres českých politologů*. Olomouc 8. – 10. 9. 2006. Ed. Jan Němec a Markéta Šustková. Praha Olomouc: Česká společnost pro politické vědy, 495–506.

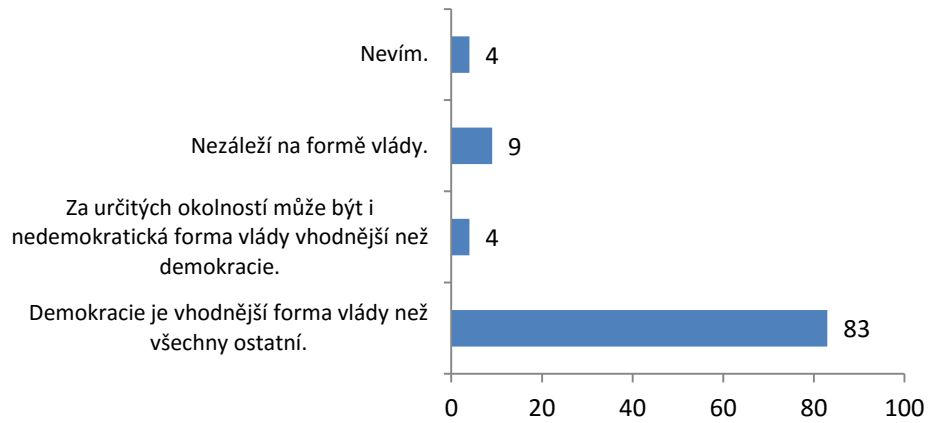
Skinner, Ellito P. 1998. African Political Cultures and the Problems of Government. *African Studies Quarterly* 2, č. 3. 17–25.

Skovajsa, Marek. 2014. Politologický koncept politické kultury a jeho využití v české historiografii. *HOP. Historie - Otázky – Problémy* 6, č. 1, 9–21.

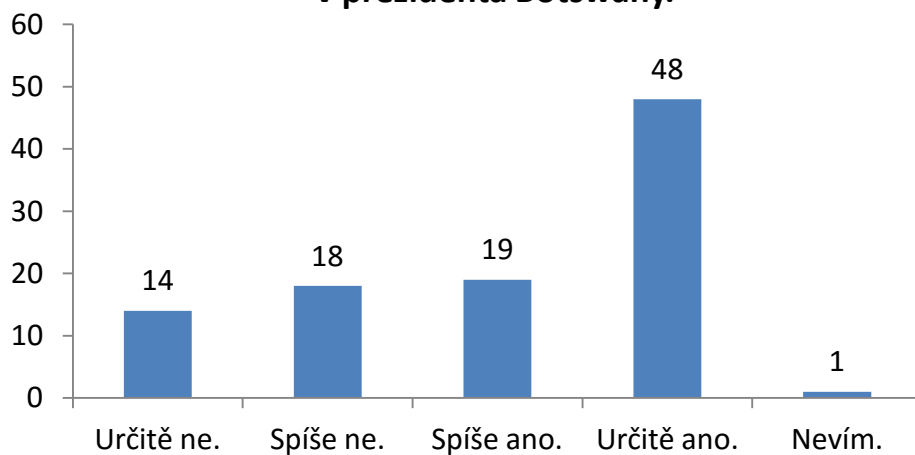
The Economist. 1977. The Dutch Disease. 26. listopadu 1977. 82–83.

Přílohy

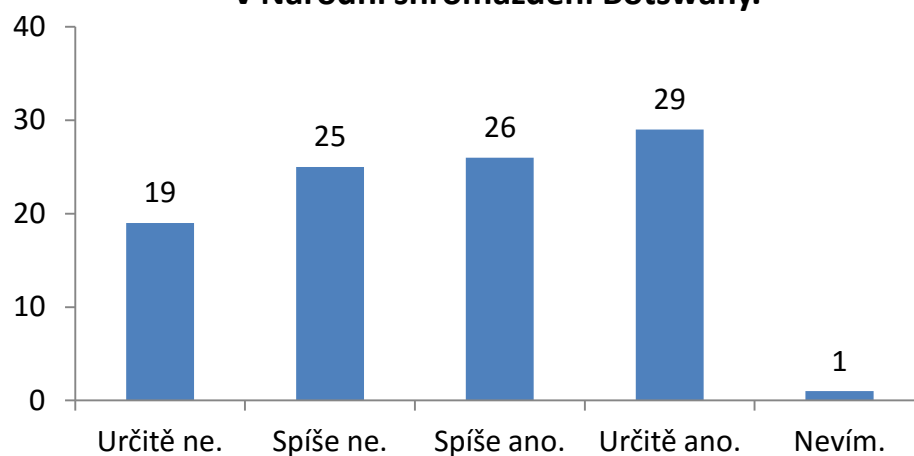
Graf č. 1 (Afrobarometer 2014): Občany upřednostňovaná forma vlády.



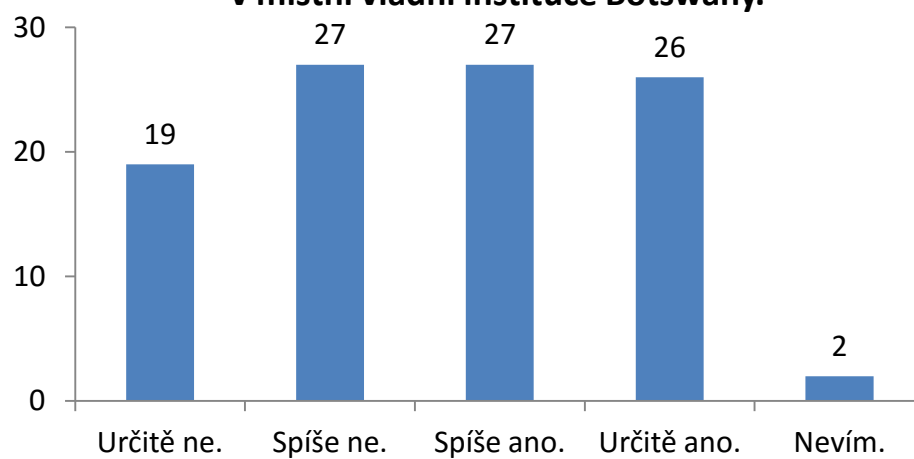
Graf č. 2 (Afrobarometer 2014): Důvěra občanů v prezidenta Botswany.



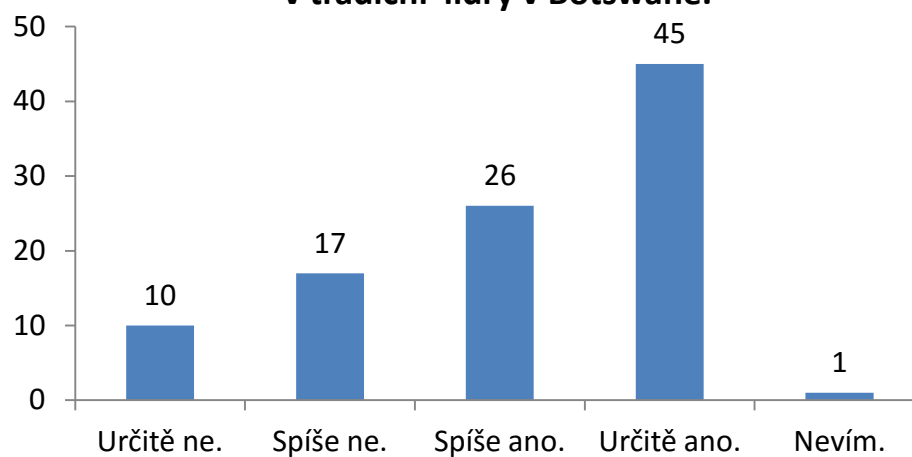
Graf č. 3 (Afrobarometer 2014): Důvěra občanů v Národní shromáždění Botswany.



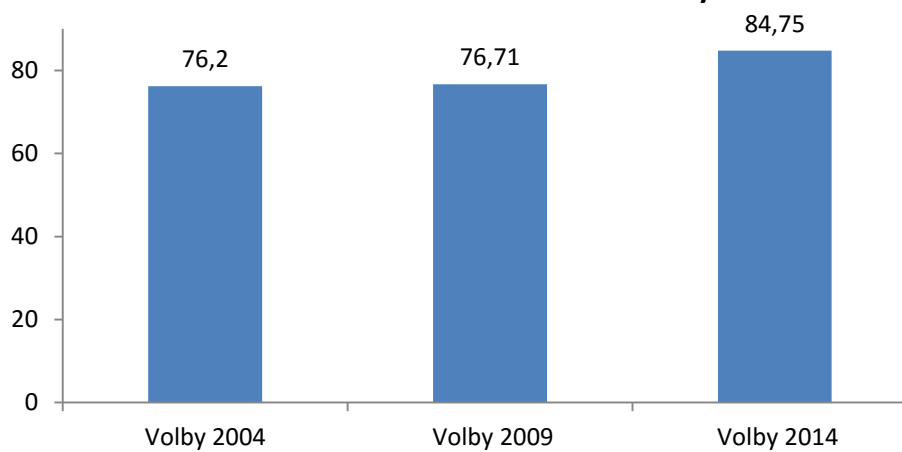
Graf č. 4 (Afrobarometer 2014): Důvěra občanů v místní vládní instituce Botswany.



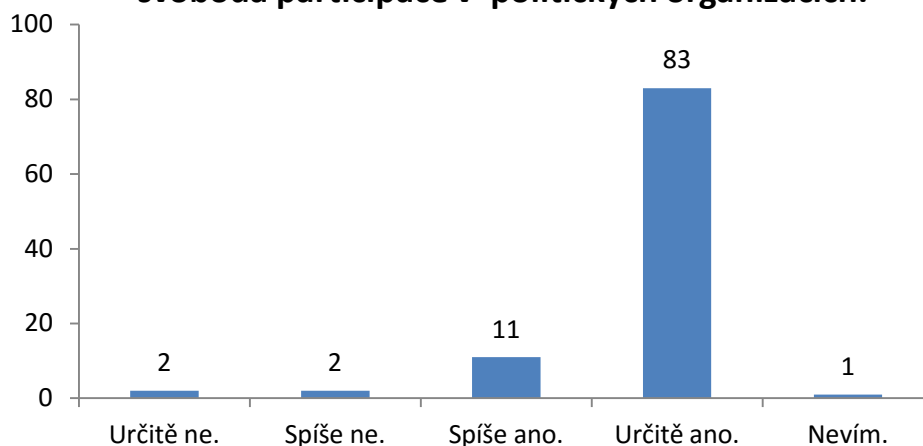
Graf č. 5 (Afrobarometer 2014): Důvěra občanů v tradiční lídry v Botswaně.



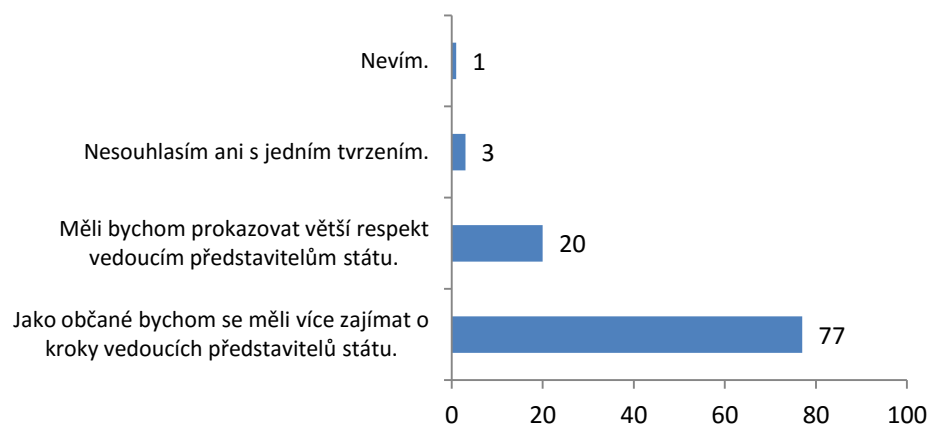
Graf č. 6 (Election Guide 2016): Volební účast ve volbách do Národního shromáždění Botswany.



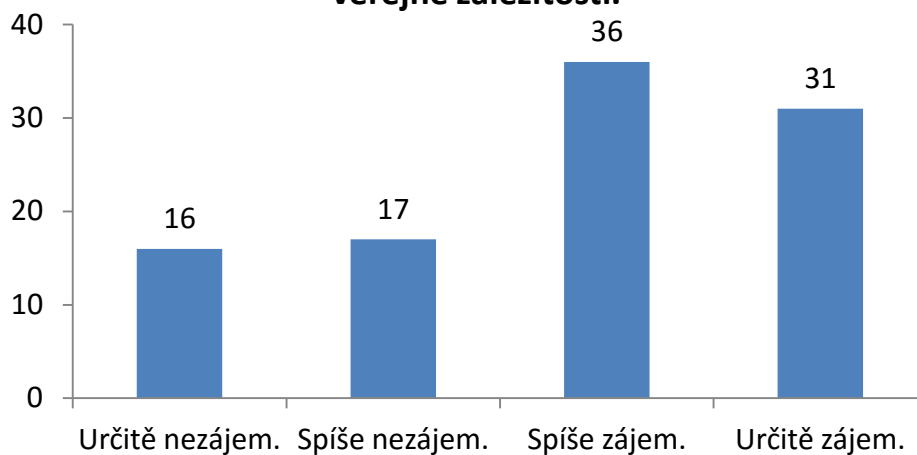
Graf č. 7 (Afrobarometer 2014): Občanská svoboda participace v politických organizacích.



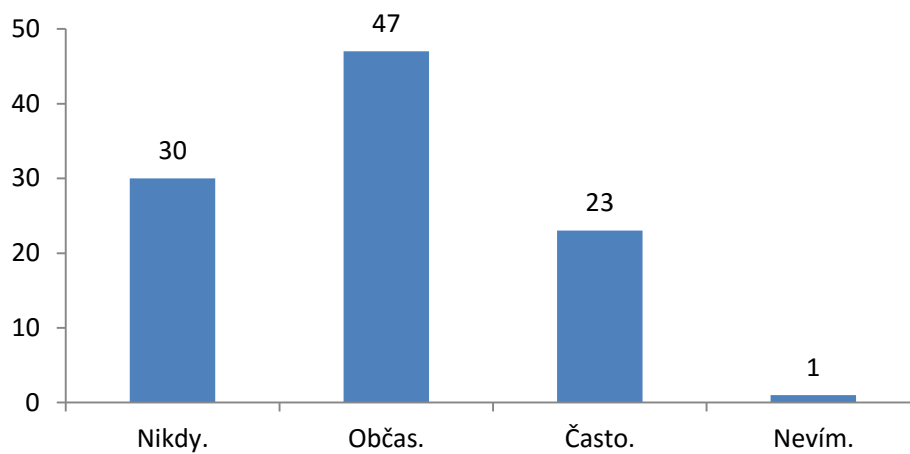
Graf č. 8 (Afrobarometer 2006): Názor na občanskou aktivitu v politice.



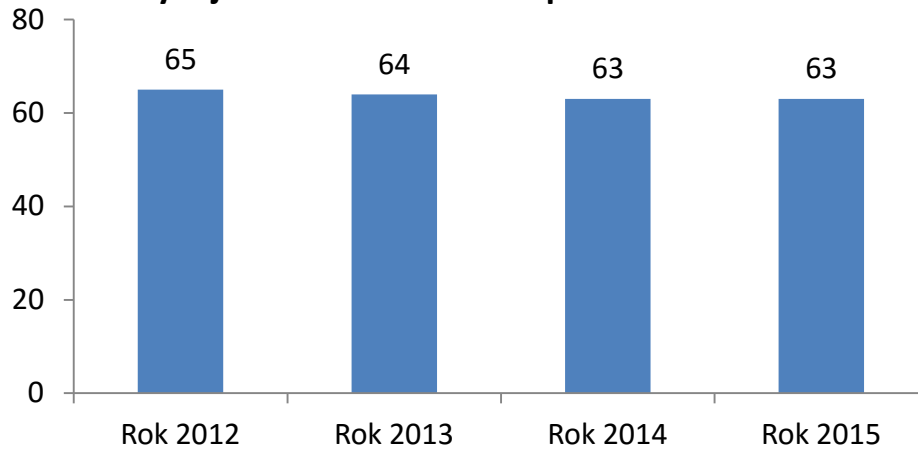
Graf č. 9 (Afrobarometer 2014): Zájem občanů o veřejné záležitosti.



Graf č. 10 (Afrobarometer 2014): Četnost diskuze o politických záležitostech s rodinou a přáteli.



**Graf č. 11 (Transparency International 2016):
Vývoj indexu vnímání korupce od roku 2012.**



**Graf č. 12 (Afrobarometer 2014): Občany
vnímaná změna míry korupce za poslední roky.**

